

**Κείμενα
Νεοελληνικής Λογοτεχνίας**

Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Τόμος 1ος

**Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 /
Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:**

**«Αναμόρφωση των προγραμμάτων
σπουδών και συγγραφή νέων
εκπαιδευτικών πακέτων»**

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος

Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ

Πρόεδρος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

**Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή νέων
βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού
εκπαιδευτικού υλικού με βάση το
ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»**

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου

Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης

Σύμβουλος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

Αναπληρωτές Επιστημ. Υπεύθ. Έργου

Γεώργιος Κ. Παληός

Σύμβουλος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου

Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγ. Ινστιτ.

**Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από
το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και
25% από εθνικούς πόρους.**

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

**Παναγιώτης Καγιαλής, Αναπληρ.
Καθηγητής του Ελληνικού Ανοιχτού
Πανεπιστημίου
Χριστίνα Ντουινιά, Επίκ. Καθηγήτρια
του Πανεπιστημίου Κρήτης
Θεοδώρα Μέντη, Φιλολόγος,
Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπ/σης**

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

**Έλλη Φιλοκύπρου, Λέκτορας
του Πανεπιστημίου Αθηνών
Ελευθέριος Καριάτογλου,
Σχολικός Σύμβουλος
Χρυσούλα Δελή, Φιλολόγος
Εκπαιδευτικός Β/θμιας
Εκπαίδευσης**

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

**Δέσποινα Μπαλιάμη – Στεφανάκου,
Φιλολόγος**

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ
ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ

Χρυσούλα Βέικου, Σύμβουλος
του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ

Ασημίνα Αναγνωστοπούλου,
Φιλολόγος Εκπαιδευτικός Β/θμιας
Εκπ/σης

ΕΞΩΦΥΛΛΟ

Νίκος Ναυρίδης, Ζωγράφος

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ
ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ
ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ

Ομάδα Εργασίας
Αποφ. 16158/6-11-06 και
75142/Γ6/11-7-07 ΥΠΕΠΘ

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

**Παναγιώτης Καγιαλής
Χριστίνα Ντουινιά
Θεοδώρα Μέντη**

**ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ
ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ**

**Κείμενα
Νεοελληνικής Λογοτεχνίας**

Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Τόμος 1ος

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Νικηφόρος Λύτρας, Επιστροφή από το πανηγύρι

Το δημοτικό τραγούδι αποτελεί μια εξαιρετικά σημαντική έκφραση της λαϊκής δημιουργίας. Την εποχή της ακμής του, το δημιούργημα αυτό της λαϊκής τέχνης και φαντασίας συνδύαζε την ποίηση με τη μουσική και κάποτε με το χορό. Στις παραδοσιακές κοινωνίες, όπου ο γραπτός λόγος ήταν προνόμιο

ελαχίστων, η λαϊκή τέχνη αποτελούσε απαραίτητο στοιχείο της κοινωνικής ζωής. Στη δουλειά, στο σπίτι, στις γιορτές, στους γάμους και στις κηδείες, σε όλες τις ανθρωπινες εκδηλώσεις και καταστάσεις, το δημοτικό τραγούδι συντρόφευε, ψυχαγωγούσε, παρηγορούσε και εξασφάλιζε τη συνέχεια του πολιτισμού και των παραδόσεων. Επειδή εκφράζουν τα βιώματα, τις ιδέες, τις αισθητικές προτιμήσεις και τα συναισθήματα του λαού και όχι ενός ξεχωριστού δημιουργού, τα δημοτικά τραγούδια παρουσιάζουν ενιαίο ύφος ανάλογα με την κατηγορία στην οποία ανήκουν, έχουν σταθερά, επαναλαμβανόμενα μοτίβα και διαχρονικό χαρακτήρα.

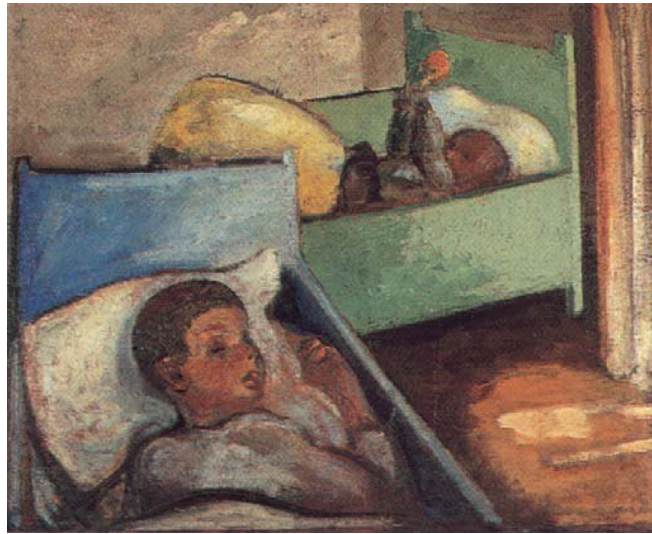
Τα δημοτικά τραγούδια παρουσιάζουν μεγάλο θεματικό πλούτο. Μπορούμε ωστόσο να τα

χωρίσουμε σε τρεις μεγάλες κατηγορίες. Στην πρώτη κατηγορία κατατάσσουμε τα τραγούδια που αναφέρονται στις διάφορες εκδηλώσεις της ζωής (της αγάπης, νυφιάτικα, νανουρίσματα, παιδικά, κάλαντα, αποκριάτικα και άλλα εορταστικά, τραγούδια της ξενιτιάς, μοιρολόγια, γνωμικά, τραγούδια της δουλειάς). Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν τα ιστορικά τραγούδια, δηλαδή αυτά που δημιουργήθηκαν εξαιτίας ενός ιστορικού γεγονότος ή αναφέρονται σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο, όπως είναι τα ακριτικά ή τα κλέφτικα. Στην τρίτη κατηγορία τοποθετούμε τις παραλογές, ένα ιδιαίτερο είδος δημοτικού τραγουδιού, το οποίο διακρίνεται για τον αφηγηματικό του χαρακτήρα, τον επικό τόνο και τη δραματική έκβαση. Κοινά

χαρακτηριστικά όλων είναι: η λιτότητα των εκφραστικών μέσων και τρόπων, η οικονομία και η πύκνωση του ποιητικού λόγου.

Περισσότερες πληροφορίες για τα δημοτικά τραγούδια, όπως και για τις επόμενες ενότητες των Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας της Γ΄ Γυμνασίου, θα βρείτε στα αντίστοιχα κεφάλαια του βιβλίου Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας του Γυμνασίου.

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΝΑΝΟΥΡΙΣΜΑΤΑ

**Θεόφραστος Τριανταφυλλίδης,
*Παιδικό δωμάτιο***

Τα δύο αυτά νανουρίσματα περιλαμβάνονται στη συλλογή του Νικόλαου Γ. Πολίτη Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού (1914). Το πρώτο προέρχεται από τη Χίο και έχει καταγραφεί από το Γάλλο φιλέλληνα Κλωντ Φωριέλ (1825) και το δεύτερο από την Κορινθία και έχει καταγραφεί από το Μιχ. Λελέκο (1888). Όπως

φαίνεται καθαρά από τους στίχους των δύο τραγουδιών, το πρώτο αναφέρεται σε αγόρι και το δεύτερο σε κορίτσι.

Να μου το πάρεις, ύπνε μου

Να μου το πάρεις, Ύπνε μου,
τρεις βίγλες* θα του βάλω,
τρεις βίγλες, τρεις βιγλάτορες,*
κι οι τρεις αντρειωμένοι.
Βάλλω τον Ήλιο στα βουνά,
τον αετό στους κάμπους,
τον κυρ Βοριά το δροσερό
ανάμεσα πελάγου.

5 Ο Ήλιος εβασίλεψεν, ο αϊτός
αποκοιμήθη,
κι ο κυρ Βοριάς ο δροσερός
στης μάνας του πηγαίνει.

* βίγλα: σκοπιά, φυλάκιο

* βιγλάτορας: σκοπός, φύλακας

Κοιμήσου αστρί

Κοιμήσου αστρί, κοιμήσου
αυγή, κοιμήσου νιο φεγγάρι·
κοιμήσου, που να σε χαρεί
ο νιος που θα σε πάρει.
Κοιμήσου, που παράγγειλα
στην Πόλη τα χρυσά σου,
στη Βενετιά τα ρούχα σου και
τα διαμαντικά σου.

5 Κοιμήσου, που σου ράβουνε
το πάπλωμα στην Πόλη
και σου το τελειώνουνε
σαρανταδυό μαστόροι·
στη μέση βάνουν τον αετό,
στην άκρη το παγόني.
Νάνι του ρήγα το παιδί,
του βασιλιά τ' αγγόني.
Κοιμήσου και παράγγειλα
παπούτσια στον τσαγγάρη,
10 να σου τα κάνει κόκκινα με
το μαργαριτάρι.

Κοιμήσου, μες στην κούνια σου
και στα παχιά πανιά σου,
η Παναγιά η δέσποινα να είναι
συντροφιιά σου.

Ν. Γ. Πολίτη, *Εκλογαί από τα
τραγούδια του ελληνικού λαού*

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** α) Από ποια σημεία διαφαίνεται η τρυφερότητα των δύο μανάδων και η σημασία που έχουν γι' αυτές τα παιδιά τους; β) Ποιους βάζει παραστάτες του παιδιού της η μάνα του γιου και ποιους η μάνα της κόρης;
- 2** Σε ποιο βαθμό τα νανουρίσματα σας θυμίζουν παραμύθια; Γιατί συμβαίνει αυτό κατά τη γνώμη σας;
- 3** Στο δεύτερο τραγούδι η φαντασία της μάνας αναπλάθει δημιουργικά λαϊκές διηγήσεις για τις αρχοντοπούλες του Βυζαντίου.

Εντοπίστε τα σχετικά σημεία του κειμένου και σχολιάστε τα.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

♦ Συζητήστε για τις διαφορές και τις ομοιότητες αγοριών και κοριτσιών, παίρνοντας παραδείγματα από τη συμπεριφορά, τα ενδιαφέροντα και τις ασχολίες των δύο φύλων στη σημερινή εποχή. Συμβουλευτείτε το Βιβλίο της *Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής*.

Της Πάργας

Το τραγούδι αυτό ανήκει στην κατηγορία των ιστορικών δημοτικών τραγουδιών. Η Πάργα, παραλιακή πόλη της Ηπείρου, από τις αρχές του 15ου αιώνα βρισκόταν κάτω από την ηγεμονία των Ενετών, αλλά μετά την κατάλυση της ενετικής πολιτείας πέρασε στην κατοχή των Γάλλων μαζί με τα νησιά του Ιονίου. Το 1814 παραδόθηκε στους Άγγλους, οι οποίοι την κράτησαν για λίγο καιρό και μετά την παραχώρησαν στους Τούρκους. Οι τέσσερις χιλιάδες Παργινοί, για να αποφύγουν τις αγριότητες των Τούρκων και των Αλβανών, αποφάσισαν να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους και να περάσουν απέναντι στα Επτάνησα, παίρνοντας μαζί τους τα ιερά κειμήλια και τις εικόνες

των εκκλησιών. Λίγο πριν από την επίσημη παράδοση, που έγινε στις 28 Απριλίου του 1819, ανέσκαψαν τους οικογενειακούς τάφους τους, συγκέντρωσαν τα λείψανα των προγόνων τους στην πλατεία της αγοράς και τα έκαψαν, για να τα γλιτώσουν από τη βεβήλωση.

**Γιάννης Ψυχοπαίδης,
Μάθημα Ιστορίας**

Τρία πουλιά απ' την Πρέβεζα
διαβήκανε στην Πάργα.
Το 'να κοιτάει την ξενιτιά,
τ' άλλο τον Αϊ–Γιαννάκη,
το τρίτο το κατάμαυρο
μοιριολογάει και λέει:
«Πάργα, Τουρκιά σε πλάκωσε,
Τουρκιά σε τριγουρίζει.

5 Δεν έρχεται για πόλεμο,
με προδοσιά σε παίρνει.
Βεζίρης δε σ' ενίκησε με
τα πολλά τ' ασκέρια.*

Έφευγαν Τούρκοι σα λαγοί
το παργινό τουφέκι,
κι οι Λιάπηδες* δεν ήθελαν
να 'ρτουν να πολεμήσουν.
Είχες λεβέντες σα θεριά,
γυναίκες αντρειωμένες,

* ασκέρι: στράτευμα

* Λιάπηδες: Τουρκαλβανοί

10 **πότρωγαν*** βόλια για ψωμί,
μπαρούτι για προσφάγι.
Τ' **άσπρα*** πουλήσαν το Χριστό,
τ' άσπρα πουλούν και σένα.

Πάρτε, μανάδες, τα παιδιά,
παπάδες, τους Αγίους.
Άστε, λεβέντες, τ' άρματα κι
αφήστε το τουφέκι,
σκάψτε πλατιά, σκάψτε βαθιά
όλα σας τα κιβούρια,*

15 και τ' αντρειωμένα κόκαλα
ξεθάψτε του γονιού σας.
Τούρκους δεν επροσκύνησαν,
Τούρκοι μην τα πατήσουν».

N. Γ. Πολίτη, *Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού*

* πότρωγαν: που έτρωγαν * άσπρα:
ασημένια νομίσματα, αργύρια

* κιβούρια: τάφοι

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Ποια τυπικά μοτίβα του δημοτικού τραγουδιού διακρίνετε σε αυτό το ποίημα;
- 2** Εντοπίστε τα σημεία εκείνα που δηλώνουν την ανδρεία των Παργινών. Τι παρατηρείτε σχετικά με το ήθος των γυναικών και των αντρών;
- 3** «Πάρτε...πατήσουν»: Ποια είναι η έγκλιση των ρημάτων αυτού του αποσπάσματος και ποια τα υποκείμενά τους; Ποιες είναι οι ενέργειες που πρέπει να γίνουν πριν από την παράδοση και τι σημαίνουν;
- 4** Εκτός από τη λαϊκή μούσα και η λόγια ποίηση εμπνεύστηκε από την τύχη της Πάργας. Ένα από τα καλύτερα δείγματα της δεύτερης κατηγορίας είναι η ωδή

«Εις Πάργαν» του Ανδρέα Κάλβου, που ανθολογείται επίσης στο βιβλίο σας. Τι διαφορετικό προσφέρει στον αναγνώστη η ποιητική κατάθεση του Κάλβου;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

♦ «Τ' άσπρα πουλήσαν το Χριστό, τ' άσπρα πουλούν και σένα»: Πώς συνδέεται το ιστορικό γεγονός με τη χριστιανική παράδοση; Συζητήστε το θέμα της προδοσίας με κίνητρο την απόκτηση χρημάτων, αναφερόμενοι και σε ανάλογα παραδείγματα από το βιβλίο της Ιστορίας σας.

Του γιοφυριού της Άρτας

Η παραλογή αυτή είναι ένα από τα γνωστότερα και ωραιότερα δημιουργήματα της λαϊκής μούσας και στηρίζεται σε μια μακραίωνη παράδοση, σχετική με τη θεμελίωση μεγάλων έργων. Από τους αρχαίους ακόμα χρόνους υπήρχε η δοξασία ότι, για να στερεωθεί και να προφυλαχθεί από κάθε κίνδυνο ένα κτίσμα, έπρεπε να θυσιαστεί στα θεμέλιά του κάποιο ζωντανό πλάσμα. Το γεφύρι της Άρτας, ένα έργο τόσο δύσκολο και θαυμαστό για την εποχή του, ενέπνευσε το ομώνυμο δημοτικό τραγούδι και πλούτισε την παράδοση με το δικό του θρύλο. Παραλλαγές του τραγουδιού, που αναφέρονται και σε άλλα γεφύρια ή οικοδομήματα, υπάρχουν όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και σε

**όλη την περιοχή των Βαλκανίων.
Το κείμενο που ακολουθεί είναι η
κερκυραϊκή παραλλαγή Του
γιοφυριού της Άρτας, από την
έκδοση του Νικόλαου Γ. Πολίτη
Εκλογαί από τα τραγούδια του
ελληνικού λαού (1914).**

Σαράντα πέντε μάστοροι
κι εξήντα μαθητάδες
γιοφύρι-ν-εθεμέλιωναν
στης Άρτας το ποτάμι.
Ολημερίς το χτίζανε, το βράδυ
εγκρεμιζόταν.

Μοιριολογούν οι μάστοροι και
κλαιν οι μαθητάδες:
5 «Αλίμονο στους κόππους μας,
κρίμα στις δούλεψές μας,
ολημερίς να χτίζουμε, το βράδυ
να γκρεμιέται!»

Πουλάκι εδιάβη κι έκατσε
αντίκρυ στο ποτάμι,

δεν εκελάηδε σαν πουλί,
μηδέ σα χελιδόνι,
παρά εκελάηδε κι έλεγε,
ανθρωπινή λαλίτσα:
10 «Α δε στοιχειώσετε άνθρωπο,
γιοφύρι δε στεριώνει·
και μη στοιχειώσετε ορφανό,
μη ξένο, μη διαβάτη,
παρά του πρωτομάστορα
την όμορφη γυναίκα,
πόρχεται αργά τ' αποταχύ* και
πάρωρα* το γιόμα».·
Τ' άκουσ' ο πρωτομάστορας
και του θανάτου πέφτει.
15 Πιάνει, μηνάει της λυγερής με
το πουλί τ' αηδόνι:
Αργά ντυθεί, αργά αλλαχτεί,
αργά να πάει το γιόμα,

* αποταχύ: νωρίς το πρωί

* πάρωρα: πριν από την ώρα

αργά να πάει και να διαβεί
της Άρτας το γιοφύρι.
Και το πουλί παράκουσε κι
αλλιώς επήγε κι είπε:
«Γοργά ντύσου, γοργά άλλαξε,
γοργά να πας το γιόμα,
20 γοργά να πας και να διαβείς
της Άρτας το γιοφύρι».
Να τηνε κι εξανάφανεν* από
την άσπρη στράτα.
Την είδ' ο πρωτομάστορας,
ραγίζεται η καρδιά του.
Από μακριά τους χαιρετά κι από
κοντά τους λέει:
«Γεια σας, χαρά σας, μάστοροι
και σεις οι μαθητάδες,
25 μα τι έχει ο πρωτομάστορας κι
είναι βαργωμισμένος;*

* εξανάφανεν: φάνηκε να έρχεται

* βαργωμισμένος: στενοχωρημέ-
νος, δύσθυμος

– Το δαχτυλίδι τόπεσε
στην πρώτη την καμάρα,
και ποιος να μπει και ποιος
να βγει το δαχτυλίδι νά 'βρει;
– Μάστορα, μην πικραίνεσαι κι
εγώ να πά' σ' το φέρω,
εγώ να μπω, κι εγώ να βγω,
το δαχτυλίδι νά βρω».

30 Μηδέ καλά κατέβηκε, μηδέ
στη μέση επήγε·
«Τράβα, καλέ μ', τον άλυσο,
τράβα την αλυσίδα,
τι όλον τον κόσμο ανάγειρα και
τίποτες δεν ήβρα».
Ένας πιχάει* με το μυστρί,* κι
άλλος με τον ασβέστη,

* πιχάει: μυστρίζει τη λάσπη,
σοβατίζει

* μυστρί (μύστρον, μυστρίον):
το τριγωνοειδές εργαλείο
των κτιστών

παίρνει κι ο πρωτομάστορας
και ρίχνει μέγα λίθο.
35 «Αλίμονο στη μοίρα μας, κρίμα
στο ριζικό* μας!
Τρεις αδερφάδες είμαστε, κι
οι τρεις κακογραμμένες,
η μια 'χτισε το Δούναβη, κι
η άλλη τον Αφράτη*,
κι εγώ η πλιο στερνότερη*
της Άρτας το γιοφύρι.
Ως τρέμει το καρυόφυλλο*, να
τρέμει το γιοφύρι,
40 κι ως πέφτουν τα δεντρόφυλλα,
να πέφτουν οι διαβάτες.
– Κόρη, το λόγον άλλαξε κι άλλη
κατάρρα δώσε,

* ριζικό: μοίρα, πεπρωμένο

* Αφράτης: Ευφράτης

* η πλιο στερνότερη: η πιο μικρή

* καρυόφυλλο: το φύλλο

της καρυδιάς

πόχεις μονάκριβο αδερφό, μη
λάχει* και περάσει».
Κι αυτή το λόγον άλλαξε κι άλλη
κατάρα δίνει.
«Αν τρέμουν τ' άγρια βουνά, να
τρέμει το γιοφύρι,
45 κι αν πέφτουν τ' άγρια πουλιά,
να πέφτουν οι διαβάτες,
τι έχω αδερφό στην ξενιτιά, μη
λάχει και περάσει».

Ν. Γ. Πολίτη, *Εκλογαί από τα
τραγούδια του ελληνικού λαού*

* μη λάχει: μην τύχει

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1 Διακρίνετε τις ενότητες του ποιήματος και δώστε έναν τίτλο για την καθεμιά.

2 Πώς δηλώνεται η δυσκολία της θεμελίωσης του γεφυριού και με ποιον τρόπο προβλέπεται να πραγματοποιηθεί το έργο;

3 Ποιος είναι ο ρόλος του πουλιού στην εξέλιξη της αφήγησης;

4 Ποιο επίρρημα χρησιμοποιεί στην παραγγελία του ο πρωτομάστορας και ποιο ο φτερωτός αγγελιαφόρος του μηνύματος; Τι δείχνει η επιλογή του επιρρήματος στην πρώτη περίπτωση και τι στη δεύτερη;

5 Πώς αντιδρά η γυναίκα του πρωτομάστορα στην απρόσμενη δοκιμασία της, και ποια είναι τα συναισθήματά της για το σύζυγό της;

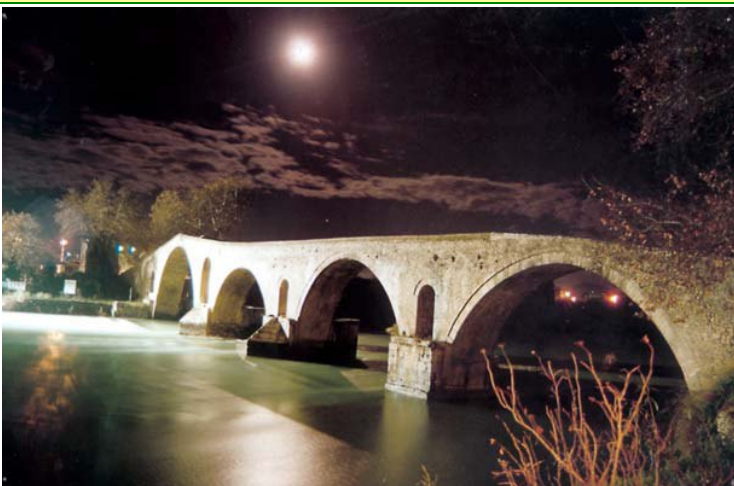
6 Ποια στοιχεία αυτού του τραγουδιού αποδεικνύουν ότι ανήκει στο είδος των παραλογών;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

♦ Αναζητήστε βιβλιογραφικά στοιχεία και βρείτε πληροφορίες για την κατασκευή των πέτρινων γεφυριών στην Ελλάδα.

Επισκεφθείτε, αν μπορείτε, μια περιοχή με ένα τέτοιο γεφύρι.

♦ Σε συνεργασία με τους καθηγητές της Γεωγραφίας και της Τεχνολογίας, οργανώστε ερευνητικές ομάδες, με σκοπό τη συλλογή στοιχείων για την τοποθεσία, τη λειτουργία και την ευρύτερη σημασία των γεφυριών, τόσο στην παλιά όσο και στη σύγχρονη εποχή της μεγάλης τεχνολογικής ανάπτυξης.

Το γεφύρι
της Άρτας
(φωτ.
Γ. Ντουνιάς)

ΚΡΗΤΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Στην περιοχή της Κρήτης από το 15ο έως το 17ο αιώνα, και ιδιαίτερα ανάμεσα στο 1600 και το 1669, παρατηρείται μια αξιόλογη ανάπτυξη της νεότερης λόγιας λογοτεχνίας μας. Η περίοδος αυτή είναι περίοδος ακμής της κρητικής λογοτεχνίας. Ήδη από το 10ο μ. Χ. αιώνα άρχισε να καλλιεργείται η ακριτική ποίηση, ενώ ο κρητικός λαός δημιουργούσε τα περίφημα ριζίτικα, είδος δημοτικού τραγουδιού σε ανομοιοκατάληκτους δεκαπεντασύλλαβους στίχους.

**Η κρήνη
Αριμόντι**

Σε αυτή την ποιητική παράδοση επέδρασε με τρόπο ανανεωτικό η λογοτεχνική δημιουργία της Δύσης, αφού η Κρήτη μετά τη Φραγκοκρατία (1204) ήταν υπό την κατοχή των Βενετών. Η βενετική κυριαρχία ήταν ήπια σε σχέση με την κυριαρχία των Τούρκων και επέτρεπε στους Κρητικούς να διατηρούν μια σχετική ελευθερία στον πνευματικό τομέα. Μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης (1453) και για δύο περίπου αιώνες (1669) αρκετοί νέοι Κρήτες φοιτούσαν σε ιταλικές σχολές και μετέφεραν στο νησί τους το πνεύμα της Αναγέννησης. Ειδικά κατά την περίοδο αυτή η κρητική λογοτεχνία, συνδυάζοντας δημιουργικά την πολιτισμική και ανθρωπιστική της παράδοση με το πνεύμα της ανανέωσης που επικρατούσε στην Ευρώπη, έδωσε ορισμένα από

τα πιο σημαντικά έργα της. Βασικά γνωρίσματα αυτών των έργων είναι: η επίμονη καλλιέργεια της γλώσσας του λαού, η ηρωική αντίληψη της ζωής, το συναίσθημα του χρέους απέναντι στην πατρίδα, τη θρησκεία και την οικογένεια, η αγάπη για την ελευθερία, η εξιδανίκευση του έρωτα και της γυναίκας, το ιπποτικό πνεύμα. Οι Κρήτες δημιουργοί ξεχωρίζουν για τη γονιμότητα και την ποιότητα της λογοτεχνικής παραγωγής τους. Η κρητική λογοτεχνία μας έδωσε έργα υψηλής αισθητικής και συνέβαλε στη διαμόρφωση της νεοελληνικής εθνικής συνείδησης. Τα έργα της αγαπήθηκαν από το λαό και συνέβαλαν στην πνευματική και εθνική αφύπνιση κατά την περίοδο της πολύχρονης σκλαβιάς του ελληνισμού.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΧΟΡΤΑΤΣΗΣ

Ερωφίλη

Γιάννης Τσαρούχης, *Ερωφίλη*

Στο παρακάτω απόσπασμα από την τραγωδία του Γεωργίου Χορτάτση *Ερωφίλη* συνομιλούν οι δύο πρωταγωνιστές και δίνουν υπόσχεση παντοτινής αγάπης. Μια σύντομη

αναδρομή στην ερωτική τους ιστορία θα σας βοηθήσει να κατανοήσετε τη συναισθηματική τους ένταση: Ο Πανάρετος και η βασιλοπούλα Ερωφίλη ήταν φίλοι από παιδιά. Καθώς μεγάλωναν, το αίσθημά τους εξελίχθηκε σε έρωτα, χωρίς να γνωρίζει και να εγκρίνει ο βασιλιάς τη σχέση τους. Ύστερα από νικηφόρο πόλεμο εναντίον των Περσών εισβολέων, στον οποίο διακρίθηκε ο Πανάρετος, ο δεσμός των δύο νέων ολοκληρώθηκε «με όρκους και δαχτυλίδι», όπως εξομολογείται μυστικά ο Πανάρετος στο φίλο του Καρποφόρο, στην πρώτη πράξη του έργου. Στο μεταξύ ο βασιλιάς δέχεται προξενιές από τους βασιλιάδες της Μικράς Ασίας και της Περσίας και αποφασίζει να παντρέψει την κόρη του με τον ισχυρότερο. Η Ερωφίλη αρνείται το γάμο, με την

πρόφαση ότι δε θέλει να φύγει μακριά του. Η αγωνία της για το μέλλον κυριαρχεί στη δεύτερη πράξη, γι' αυτό εμπιστεύεται τον πόνο της στην παραμάνα της. Στην τρίτη πράξη, στο απόσπασμα που επιλέγουμε, ο ίδιος ο Πανάρετος, σταλμένος από το βασιλιά, μεταφέρει στην Ερωφίλη το μήνυμα του βασιλιά για τις προξενιές, ενώ παράλληλα της μιλά με θέρμη για τον έρωτά του αλλά και για το φόβο του μήπως τη χάσει.

ΕΡΩ. Τόσες δεν είναι οι ομορφιές,
τόσα δεν είν' τα κάλλη,
μα τούτο εκ την αγάπη σου
γεννάται* τη μεγάλη.

* γεννάται: γεννιέται

Μα γή όμορφή 'μαι γή άσκη-
μη, Πανάρετε ψυχή μου,
για σέναν εγεννήθηκε

στον κόσμο το κορμί μου. 150

ΠΑΝ. Νερό δεν έσβησε φωτιά

ποτέ, βασίλισσά μου,
καθώς τα λόγια τα γροικώ*

σβήνουσι την πρικιά* μου.

Μ' όλον ετούτο, αφέντρα μου,

μα την αγάπη εκείνη,
που μας ανάθρεψε μικρά,

και πλια παρ' άλλη εγίνη
πιστή και δυνατότατη

σ' εμένα κι εις εσένα, 155

και τα κορμιά μας σ' άμετρο*

πόθο κρατεί δεμένα,
περίσσα* σε παρακαλώ

ποτέ να μην αφήσεις

* γροικώ: ακούω * πρικιά: πίκρα

* άμετρο: αμέτρητο * περίσσα: πολύ

να σε νικήσει ο βασιλιάς,
να μ' απολησμονήσεις.
ΕΡΩ. Οϊμένα,* νά 'βρω δε μπορώ
ποιαν αφορμή ποτέ μου
σου 'δωκα στην αγάπη μου
φόβο, Πανάρετέ μου, 160
να πιάνεις τόσα δυνατό, σα
να μηδέ γνωρίζεις
το πως το νου και την ψυχή
και την καρδιά μου ορίζεις.
Έρωτα, απείς* τ' αφέντη μου
τ' αμμάτια* δε μπορούσι
πόσα πιστά και σπλαχνικά
τον αγαπώ να δούσι,*
μιαν απούτσι σαΐτες σου
φαρμάκεψε και ρίξε 160
μέσα στα φυλλοκάρδια μου
και φανερά του δείξε

* οϊμένα: αλίμονο * απείς: αφού
* αμμάτια: μάτια * δούσι: δουν

με τον πρικό μου θάνατο
πως ταίρι του απομένω,
και μόνο πως για λόγου του
στον Άδη κατεβαίνω.

ΠΑΝ. Τούτο ας γενεί σ' εμένα
ομπρός, φόβο κιανένα αν έχω
στον πόθο σου, νεράιδα μου,
γή αν έν' και δεν κατέχω 170
πως μήδ' ο θάνατος μπορεί
να κάμει να σηκώσεις
τον πόθο σου από λόγου μου
κι αλλού να τόνε δώσεις.
Μα δεν κατέχω ποια αφορμή
με κάνει και τρομάσσω,
το πράμα, που στο χέρι μου
κρατώ σφικτά, μη χάσω,
κι εκείνο, απού παρηγοριά
πρέπει να μου χαρίζει, 175
τσ' ελπίδες μου τσ' αμέτρητες
σε φόβο μου γυρίζει.

ΕΡΩ. Τούτό 'ναι απού το ξαφνικό
μαντάτο που μας δώσα,

μα μην πρικαινομέστανε,*
Πανάρετέ μου, τόσα,
γιατί ουρανός, απού 'καμε κι
εσμίζαμεν αντάμι,*
να στέκομε παντοτινά ταίρια
μάς θέλει κάμει. 180
Τον ουρανό, τη θάλασσα,
τη γη και τον αέρα,
τ' άστρα, τον ήλιο το λαμπρό,
τη νύκτα, την ημέρα,
παρακαλώ ν' αρματωθού,
να 'ρθουν αντίδικά* μου,
την ώρα οπ' άλλος θέλει μπει
πόθος εις την καρδιά μου.

Γ. Χορτάτσης, *Ερωφίλη*, Στιγμή

* πρικαινομέστανε: πικραινόμαστε

* αντάμι: μαζί

* αντίδικα: αντίπαλα

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1 Ποιοι φόβοι βασανίζουν τον Πανάρετο και πώς προσπαθεί να τον ηρεμήσει η Ερωφίλη;

2 Πώς εκδηλώνει ο Πανάρετος την αγάπη του στην Ερωφίλη και πώς ανταποκρίνεται εκείνη στα αισθήματά του;

3 Σε ποια σημεία του κειμένου κορυφώνεται η δραματική ένταση και γιατί;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

♦ Ο Μάνος Χατζιδάκις έχει μελοποιήσει στίχους από το μονόλογο της *Ερωφίλης* (Πράξη Γ, στ. 9-19) στο δίσκο του *Ο Μεγάλος Ερωτικός* (Λύρα, 1987). Ζητήστε από τον καθηγητή της Μουσικής να ακούσετε το τραγούδι και σχολιάστε

τον τρόπο με τον οποίο αποδίδει η μελοποίηση το ερωτικό συναίσθημα της Ερωφίλης.

♦ Η Ερωφίλη παρουσιάστηκε πολλές φορές στο θέατρο. Σε συνεργασία με τον καθηγητή των Καλλιτεχνικών, πειραματιστείτε με θέμα τη δραματοποίηση και σκηνοθεσία αυτού του επεισοδίου ή της σκηνής από την οποία προέρχονται οι στίχοι.

ΒΙΤΣΕΝΤΣΟΣ ΚΟΡΝΑΡΟΣ

Ερωτόκριτος

Τα δύο επιλεγμένα αποσπάσματα από τον Ερωτόκριτο, το πιο γνωστό και δημοφιλές έργο της κρητικής λογοτεχνίας, προέρχονται από το τρίτο και τέταρτο μέρος του ποιήματος. Το πρώτο απόσπασμα τοποθετείται στη μέση περίπου του έργου και θίγει το πρόβλημα της κοινωνικής διαφοράς ανάμεσα στην οικογένεια της Αρετούσας και του Ερωτόκριτου. Έχουν προηγηθεί ο έρωτας του Ερωτόκριτου και η ανταπόκριση της Αρετούσας (Α' Μέρος), καθώς και το κονταροκτύπημα και η νίκη του Ερωτόκριτου (Β' Μέρος). Μετά τη νίκη το αίσθημα των δύο νέων γίνεται σφοδρότερο, αρχίζουν οι ερωτικές συνομιλίες

τους στο δώμα του παλατιού, οι οποίες οδηγούν στην κοινή απόφαση να παρακαλέσει ο Ερωτόκριτος τον πατέρα του να μιλήσει στο βασιλιά για το γάμο. Ο πατέρας του Ερωτόκριτου Πεζόστρατος, παρά τις αντιρρήσεις του, πείθεται και τολμά, με σύνεση και διστακτικότητα, να μιλήσει στο βασιλιά, όμως εκείνος τον διώχνει από το παλάτι με ύβρεις και απειλές. Δίνει επίσης διαταγή να εξοριστεί ο Ερωτόκριτος, ο οποίος με σπαραγμό ψυχής αποχαιρετά την αγαπημένη του, τον τόπο του και τους δικούς του, και πηγαίνει στην Έγριπο. Στο τέταρτο μέρος, ο βασιλιάς επιμένει να παντρεύσει την κόρη του με το βασιλόπουλο του Βυζαντίου, η Αρετούσα αρνείται και ο πατέρας της τη φυλακίζει. Ενώ μπαίνει ο τέταρτος χρόνος από τη φυλάκιση

της Αρετούσας, ο βασιλιάς των Βλάχων εισβάλλει στο βασίλειο των Αθηνών, παρουσιάζεται όμως ο Ερωτόκριτος, αγνώριστος, μαυρισμένος από ένα μαγικό υγρό, και σώζει την Αθήνα, τόσο με τα ανδραγαθήματά του όσο και με την τελική μονομαχία του με τον Άριστο, το καλύτερο παλικάρι των Βλάχων. Το δεύτερο απόσπασμα έχει επικό χαρακτήρα και είναι η αρχή της δικαίωσης του Ερωτόκριτου, η οποία θα οδηγήσει σταδιακά στο ευτυχισμένο τέλος, στο γάμο των δύο νέων και στην ανάληψη της βασιλείας.

*[Γ. 891-936. Διάλογος ρήγα Ηράκλη
και Πεζόστρατου]*

ΠΟΙΗΤΗΣ

Εκείνη η μέρα επέρασε κι
η άλλη ξημερώνει
κι ο κύρης* του Ρωτόκριτου
γλυκαίνει και μερώνει.*
δε θέλει πλιο* να καρτερεί κι
ο γιος του να 'χει κρίση,*
μα εβάλθηκε την προξενιάν
ετούτη να μιλήσει.

895 Επήγεν εις του βασιλιού να
τόνε δικιμάσει
κι ελόγιαζεν από μακρά με
ξόμπλια* να τον πιάσει·

* κύρης: πατέρας * μερώνει: ηρεμεί

* πλιο: πια * κρίση: μαρτύριο,
βάσανο * ξόμπλι: παράδειγμα

αγάλια αγάλια αρχίνισεν
αποκοτιά* να παίρνει
και μια και κι άλλη αθιβολήν*
αλλοτινή του φέρνει.

ΠΕΖΟΣΤΡΑΤΟΣ

Λέγει: «Στους παλαιούς
καιρούς, που 'σα μεγάλοι
αθρώποι,*

900 τα πλούτη και βασίλεια
εκράζουντάνε κόπποι,
'πειδή ετιμούσανε πολλά
της αρετής τη χάρη
παρά τσι χώρες, τσ' αφεντιές,
τα πλούτη, το λογάρι,*
κι εσμίγασι τα τέκνα τως
οι αφέντες οι μεγάλοι

* αποκοτιά: θάρρος

* αθιβολή: λόγος

* μεγάλοι αθρώποι: σημαντικοί

* λογάρι: θησαυρός

με τους μικρούς οπού 'χασι
γνώση, αντρεία και κάλλη.
905 Όλα τα πλούτη κι οι αφεντιές*
εσβήνουν και χαλούσι
και μεταλλάσσουν, κι οι καιροί
συχνιά τα καταλούσι,*
μα η γνώση εκεί που βρίσκεται
και τσ' ευγενιάς τα δώρα
ξάζου* άλλο παρά βασιλεία,
παρά χωριά και χώρα·
ουδ' ο τροχός δεν έχει εξάν,*
ως θέλει να γυρίσει,
910 τη γνώση και την αρετή ποτέ
να καταλύσει».

ΠΟΙΗΤΗΣ

Κι ήφερνε ξόμπλια απόμακρα,
πράματα περασμένα

* αφεντιά: εξουσία * καταλούσι:

φθείρουν * ξάζου: αξίζουν

* εξά: εξουσία

και καταπώς του σάζασι*
τα 'λεγεν έναν ένα.
Με τούτες τες παραβολές
αγάλια αγάλια σώνει*
εις το σημάδι το μακρύ κι
ήρχισε να ξαμώνει.*

915 Αποκοτά δυο τρεις φορές να
το ξεφανερώσει
κι οπίσω τον εγιάγερνε* κι
εκράτειέ τον η γνώση.
Στο ύστερον ενίκησεν η αγάπη
του παιδιού του
και φανερώνει τα κουρφά* και
τα χωστά* του νου του·
μα ως ενεχάσκισε* να πει
την προξενιά του γάμου,

* σάζασι: ταίριαζαν * σώνει, ξαμώνει:
φτάνει στο κρίσιμο σημείο και
δοκιμάζει να πει * γιαγέρνω:
επιστρέφω * κουρφά, χωστά:
κρυφά * ενεχάσκισε: τόλμησε

ΒΑΣΙΛΙΑΣ

920 του λέγει ο ρήγας: «Πήγαινε
και φύγε από κοντά μου!
Πώς εβουλήθης κι είπες το,
λωλέ, μισαφορμάρη,*
γυναίκα του ο Ρωτόκριτος
την Αρετή να πάρει;
Φύγε το γληγορότερο και
πλιο* σου μην πατήσεις
εις την αυλή του παλατιού και
κακοθανατίσεις.

925 Γιατί σε βλέπω ανήμπορο,
γιαύτος* δε σε ξορίζω,
μα ο γιος σου μην πατήσει
πλιο σ' τσι τόπους οπ' ορίζω.

* λωλέ μισαφορμάρη: παλαβέ,
μισότρελε

* πλιο: στο εξής

* γιαύτος: γι' αυτό

Τέσσερις μέρες κι όχι πλια*
του δίδω να μισέψει,*
τόπους μακρούς κι αδιάβατους
ας πάγει να γυρέψει
και μην πατήσει ώστε να ζω
στα μέρη τα δικά μου,
930 αλλιώς του δίδω θάνατο για
χάρισμα του γάμου.
Κι εκείνο που αποκότησες κι
είπες τούτη την ώρα
μη γροικηθεί,* μην ακουστεί
σ' άλλο εδεπά* στη χώρα
και κάμω πράμαν εις εσέ οπού
να μη σ' αρέσει,
να τρέμου όσοι τ' ακούσουνε
κι εκείνοι οπού το λέσι.

* πλια: περισσότερο

* να μισέψει: να φύγει

* γροικηθεί: ακουστεί

* εδεπά: εδώ

935 Δε θέλω πλιο να σου μιλώ·
στο ρήγα δεν τυχαίνει
τα τόσα να πολυμιλεί· κι
απόβγαλ' τον* να πηαίνει».

*[Δ. 1003-1038. Μάχη Αθηναίων
και Βλάχων]*

Ανακατώνεται ο λαός και
τα φουσάτα* σμίγου,
μα 'τον ακόμη σκοτεινά και δεν
καλοξανοίγου.*

1005 Δίδου αναπνιά στα βούκινα,*
τσι σάλπιγγες φυσούσι,

* απόβγαλ' τον: διώξε τον

* φουσάτο: στράτευμα * δεν

καλοξανοίγου: δεν καλοβλέπουν

* δίδου αναπνιά στα βούκινα:

φυσούν τις πολεμικές σάλπιγγες

πάγει η λαλιά στον ουρανό,
τα νέφη αντιλαλούσι.
Με τη βαβούρα* την πολλή και
κτύπους των αρμάτων
εγροίκησε* ο Ρωτόκριτος, γιατί
δεν εκοιμάτο,
κι ο λογισμός της Αρετής ολίγο
τον αφήνει

1010 να κοιμηθεί, γιατί αγρυπνά
σ' τσ' αγάπης την οδύνη.
Άλλο μαντάτο να του που δε
στέκει ν' ανιμένει,*
με σπούδα* εκαβαλίκεψε,
στον κάμπο κατεβαίνει.
Σαν όντεν* είν' καλοκαιριά,
μέρα σιγανεμένη,

* βαβούρα: φασαρία

* εγροίκησε: άκουσε

* ανιμένει: περιμένει

* σπούδα: βιασύνη

* όντεν: όταν

και ξάφνου ανεμοστρόβιλος
από τη γην εβγαίνει,
1015 με βροντισμό και ταραχή
τη σκόνη ανεσηκώσει
και πάγει τη τόσο ψηλά,
οπού στα νέφη σώσει,
έτσι κι όντεν εκίνησε με τέτοια
αντρεία έπορπάτει,
οπού βροντές και σκονισμούς
κάνει στο μονοπάτι.
Μ' έτοια μεγάλη μάνηταν
ήσωσε* στο φουσάτο,
1020 οπού όποιος κι αν εγλίτωκε
με φόβο το εδηγάτο.
Εισέ καιρό ο Ρωτόκριτος
ήσωσε στο λιμνιώννα,*
που οι Αθηναίοι εφεύγασι κι
οι Βλάχοι τσ' εζυγώνα·
με φόβον εγλακούσανε,*
βοήθεια δεν ευρίσκα

* ήσωσε: έφτασε * λιμνιώννας:
λιμάνι * εγλακούσανε: έτρεχαν

κι οι οχθροί τως τους εδιώχνασι
κι αλύπητα εβαρίσκα.

1025 Κι ωσά λιοντάρι όντε πεινά
κι από μακρά γροικήσει
κι έρχεται βρώμα* οπού
’πασκε* να βρει να κυνηγήσει
κι εις την καρδιά κινά, ως το
δει, η πεθυμιά τη μάχη,
τρέχει ζιμιόν* απάνω του κι
αγριεύει σαν του λάχει·*
φωτιά πυρή στα μάτια του
ανεβοκατεβαίνει,

1030 καπνός απ’ τα ρουθούνια του
μαύρος βραστός εβγαίνει,
αφροκοπά το στόμα του,
το κούφος* του μουγκρίζει,

* βρώμα: τροφή, λεία θηρίου

* ’πασκε: προσπαθούσε

* ζιμιόν: αμέσως

* λάχει: τύχει

* κούφος: θωρακική κοιλότητα

ανασηκώνει την ορά,*
τον κόσμο φοβερίζει,
κατακτυπούν τα δόντια του και
το κορμί σπαράσσει,
αναχεντρώνουν* τα μαλλιά και
τρέχει να το πιάσει·

1035 εδέτσι* εξαγριεύτηκε για
τα κακά μαντάτα
κι ωσάν αϊτός επέταξε
κι εμπήκε στα φουσάτα.
Βλάχοι, κακό το πάθετε
εις τό σας ηύρε αφνίδια,
εδά 'ρθασι τ' απαρθινά* κι
επάψαν τα παιγνίδια!

B. Κορνάρος, *Ερωτόκριτος*, Ερμής

* ορά: ουρά

* αναχεντρώνουν: για το τρίχωμα
του ζώου που υψώνεται

* εδέτσι: έτσι

* απαρθινά: αληθινά.

**Γιάννης Τσαρούχης,
*Ερωτόκριτος και Αρετούσα***

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

A (Γ. 891-936)

1 Με ποιον τρόπο, με ποιο ρόλο και για ποιο σκοπό παρεμβαίνει ο ποιητής;

2 Πώς σκέφτεται ο Πεζόστρατος να προσεγγίσει το βασιλιά και με ποια επιχειρήματα προσπαθεί να τον πείσει να δεχτεί το γάμο;

3 Πώς αντιδρά ο Βασιλιάς στην πρόταση γάμου του Ερωτόκριτου και γιατί;

4 Κάθε πατέρας επιθυμεί την οικογενειακή του ευτυχία. Πώς ενεργεί ο βασιλιάς και πώς ο Πεζόστρατος, για να πετύχουν αυτόν το στόχο;

B (Δ. 1003-1038)

1 Στο απόσπασμα κυριαρχούν τα επικά στοιχεία. Ποια είναι και πώς εκφράζονται;

2 Βρείτε τις παρομοιώσεις του κειμένου και εξηγήστε τη λειτουργία τους.

3 Σε ποια σημεία του αποσπάσματος φαίνεται η σφοδρότητα της μάχης και με ποιους τρόπους την αποδίδει παραστατικά ο ποιητής;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

A (Γ. 891-936)

♦ Ο Πεζόστρατος εξιδανικεύει το παρελθόν, υποστηρίζοντας ότι στους παλιούς καιρούς δεν ίσχυαν κοινωνικές διακρίσεις. Συμβουλευτείτε το εγχειρίδιο της Ιστορίας ή της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής, για να δείτε αν αληθεύει ο ισχυρισμός του.

♦ Πώς έγινε το προξενιό του Ερωτόκριτου; Βρείτε περισσότερα στοιχεία για τους γάμους από προξενιά, σε διάφορες χρονικές περιόδους.

B (Δ. 1003-1038)

♦ Επισκεφθείτε την Εθνική Πινακοθήκη και αναζητήστε αναπαραστάσεις μαχών από την εποχή της Αναγέννησης ή βρείτε μια ανάλογη σκηνή πολεμικής σύγκρουσης στην Ιλιάδα του Ομήρου (ραψωδίες Ε, Ζ, Η) και συγκρίνετε τις δύο περιγραφές.

♦ Ζωγραφίστε τον Ερωτόκριτο, με βάση την εξωτερική εμφάνιση των πολεμιστών της εποχής αλλά και τα ειδικά χαρακτηριστικά με τα οποία αποδίδεται η ανδρεία τους στο απόσπασμα. Ζητήστε τη βοήθεια του καθηγητή της Ιστορίας.

ΜΑΡΙΝΟΣ ΤΖΑΝΕ ΜΠΟΪΝΙΑΛΗΣ

Ο Κρητικός Πόλεμος

Το ποίημα περιγράφει με χρονολογική σειρά τα γεγονότα του πολέμου, από την απόβαση των Τούρκων στην Κρήτη ως τη συνθηκολόγηση του Ηρακλείου (1645-1669). Ο ποιητής αναφέρεται στον αγώνα των Κρητικών και επικεντρώνει το ενδιαφέρον του στην άλωση της Κρήτης. Στο απόσπασμα προσωποποιείται το Κάστρο του Ηρακλείου, το οποίο μιλά και αναλογίζεται τις χαρές τον καιρό της ειρήνης.

**Α. Τάσσος, Για
τα 150 χρόνια
της επανάστα-
σης του 1821,
Ξυλογραφία**

Ωφου* καημένοι Κρητικοί, και
πού 'ναι τ' άλογά σας
και πού 'ναι τα μουλάρια σας
και τα λαγωνικά σας;
Γή* πού 'ναι τα γεράκια σας
και πού 'ναι οι λογισμοί σας
80 και πού 'ν' τα σπίτια τα ψηλά,
πού 'ν' οι γραμματικοί σας;
Πού 'ναι τα λάδια, τα κρασά,
τα στάρια, τα μετάξα,
γή πού 'ν' τα περιβόλια σας,
τα μοναστήρια τ' άξα;
Στ' άλογα να καθίζετε κι εις
τα χωριά να μπείτε,
να ξεκαλοκαιρεύσετε,*
περίσσα* να χαρείτε!

* ώφου: αλίμονο

* γή: ή

* ξεκαλοκαιρεύσετε: να περάσετε το
καλοκαίρι, * περίσσα: πολύ

85 Οι βρύσες πού 'ναι, τα νερά,
κι οι ανθισμένοι κήποι,
π' όσοι κι αν τα κοιτάζανε ποτέ
δεν είχαν λύπη;
Τα ρόδα, τα τριαντάφυλλα κι
οι μυρισμένοι κρίνοι
κι οι δούλοι οι εμπιστικοί*
τάχατες πού 'ν' εκείνοι,
να πιάσουν όμορφο χορό
με τέχνες να πηδούνε
90 κι άλλοι να ρίκτουν τουφεκιές
κι άλλοι να τραγουδούνε;
Βιολιά να παίζουν, τσίτερες,*
λαγούτα να λαλούσι,
οληνυκτίς να χαίρουνται και να
μην κοιμηθούσι;
Τ' αηδόνια να σφυρίζουνε κι
ομπρός τως να πετούσι,

* εμπιστικοί: έμπιστοι

* τσίτερες: κιθάρες

και γιάντα* τούτα οι Κρητικοί
όλα να στερευτούσι;
∞ ∞

95 Τώρα σπαχήδες* τα 'χουνε,
γιανίτσαροι* τα 'ρίζου,*
κι οι Τούρκοι στα περβόλια τως
πάνε και σιργιανίζου.*

Μαρίνος Τζάνε Μπουνιαλής,
Ο Κρητικός Πόλεμος (1645-1669),
Στιγμή

-
- * γιάντα: για ποιο λόγο
 - * σπαχήδες: τούρκοι αξιωματούχοι
 - * γιανίτσαροι: γενίτσαροι
 - * 'ρίζου: ορίζουν
 - * σιργιανίζου: κάνουν περίπατο.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1 Οι Κρητικοί στερούνται πλέον τη χαρά της ελεύθερης ζωής. Στη στέρηση ποιων αγαθών

επικεντρώνεται κυρίως ο ποιητής και γιατί;

2 Αναζητήστε τα κοινά γλωσσικά στοιχεία ανάμεσα στον Κρητικό Πόλεμο και στα προηγούμενα κείμενα της κρητικής λογοτεχνίας.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

♦ Συγκρίνετε τη ζωή και τις διασκέδασεις των Κρητικών του 17ου αι. με τις πληροφορίες που δίνονται στο εγχειρίδιο της αρχαίας ιστορίας για τη ζωή και τον πολιτισμό των αρχαίων Μινωιτών. Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές παρατηρείτε ανάμεσα στις αγροτικές κοινωνίες από την αρχαιότητα έως σήμερα;

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ

Λογοτεχνία του νεοελληνικού διαφωτισμού ονομάζουμε το σύνολο των λογοτεχνικών κειμένων που γράφτηκαν κατά την περίοδο 1770-1821 και επομένως χρονικά συμπίπτουν με το ρεύμα ιδεών του νεοελληνικού διαφωτισμού, που διαμορφώθηκε κάτω από την επίδραση των καινοτόμων ιδεών του ευρωπαϊκού διαφωτισμού και της γαλλικής επανάστασης. Ο ευρωπαϊκός διαφωτισμός ήταν πνευματικό κίνημα του 17ου και 18ου αιώνα, με κεντρική θέση την πίστη στον ορθό λόγο, δηλαδή στην ικανότητα του ανθρώπου να κατανοήσει το σύμπαν και να προαγάγει τη θέση του στον κόσμο μέσω της δύναμης του νου, με απώτερους σκοπούς τη γνώση, την ελευθερία και την ευτυχία.

Βικέντιος Λάντσας, Οι στύλοι του Ολυμπίου Διός

Μια μεγάλη ομάδα κειμένων της εποχής αυτής εκφράζουν τη δυσανεξία των Ελλήνων για τις συνθήκες που επικρατούσαν στην οθωμανική αυτοκρατορία και εκδηλώνουν τον πόθο της εθνικής απελευθέρωσης. Η εμφάνιση και η προβολή μιας αστικής ηθικής, διαφοροποιημένης από την αυστηρή και πατροπαράδοτη ηθική της ορθόδοξης χριστιανικής θρησκείας και επικεντρωμένης στη χαρά της ζωής και στην απόλαυση

του έρωτα, χαρακτηρίζει επίσης μεγάλο μέρος των κειμένων της εποχής. Κυρίαρχο, όμως, αίτημα του διαφωτισμού ήταν η παιδεία και η γνωριμία των Ελλήνων με την αρχαία γραμματεία.

Η γλώσσα των λογοτεχνικών κειμένων του νεοελληνικού διαφωτισμού παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία, καθώς κυμαίνεται ανάμεσα στη δημοτική ή ομιλούμενη γλώσσα της εποχής και στην καθαρεύουσα ή και την αρχαίζουσα γλώσσα. Με τη γλωσσική διαμάχη που ξεσπά αυτή την εποχή ανάμεσα στις διαφορετικές γλωσσικές απόψεις τέθηκαν οι βάσεις του γλωσσικού ζητήματος, που είχε ως αποτέλεσμα η λογοτεχνική παραγωγή του 19ου αιώνα να μοιραστεί σε δύο γλωσσικές τάσεις, τους υπερασπιστές της δημοτικής και τους υπέρμαχους

της καθαρεύουσας. Στα κείμενα που ανθολογούνται (εκτός από το μεταφρασμένο ποίημα) διατηρήθηκε η πρωτότυπη ορθογραφική μορφή τους.

ΡΗΓΑΣ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗΣ

Θούριος

Ο Θούριος του Ρήγα είναι ο πιο διαδεδομένος προεπαναστατικός πατριωτικός ύμνος. Στους σαράντα πρώτους στίχους του εξαίρεται η ιδέα της ελεύθερης ζωής και αντηχεί το προσκλητήριο της επανάστασης σε όλους τους βαλκανικούς λαούς και ιδιαίτερα στους Έλληνες, οι οποίοι δεσμεύονται με ιερό όρκο ότι θα αγωνιστούν, για να ελευθερώσουν το σκλαβωμένο γένος τους.

Ως πότε, παλληκάρια, να ζούμεν
στα στενά,
μονάχοι, σαν λιοντάρια, στες ράχες,
στα βουνά;
Σπηλιές να κατοικούμεν,
να βλέπωμεν κλαδιά,
να φεύγωμ' απ' τον κόσμο, για
την πικρή σκλαβιά;
Να χάνωμεν αδέρφια, Πατρίδα και
γονείς,
τους φίλους, τα παιδιά μας κι όλους
τους συγγενείς;

Καλλιό 'ναι μίας ώρας ελεύθερη
ζωή,
παρά σαράντα χρόνοι σκλαβιά και
φυλακή!

Τι σ' ωφελεί αν ζήσης και είσαι
στη σκλαβιά;
Στοχάσου πως σε ψένουν
καθ' ώραν στη φωτιά.

Βεζίρης, Δραγουμάνος, Αφέντης
κι αν σταθής,
ο Τύραννος αδίκως σε κάμει
να χαθής·
δουλεύεις όλ' ημέρα σε ό,τι
κι αν σοι πη,
κι αυτός πασχίζει πάλιν το αίμα σου
να πιη.

Ο Σούτζος* κι ο Μουρούζης,*
Πετράκης,* Σκαναβής,*
Γκίκας* και Μαυρογένης,*
καθρέπτης είν' να ιδής.
Ανδρείοι καπετάνοι, παπάδες,
λαϊκοί,

* Σούτζος, Μουρούζης, Πετράκης,
Σκαναβής, Γκίκας και Μαυρογένης:
γνωστά πρόσωπα της εποχής,
Φαναριώτες, διερμηνείς και
ηγεμόνες, που θανατώθηκαν
ύστερα από εντολή του Σουλτάνου.

σκοτώθηκαν, κι αγάδες, με άδικον
σπαθί·
κι αμέτρητ' άλλοι τόσοι, και Τούρκοι
και Ρωμιοί,
ζωήν και πλούτον χάνουν, χωρίς
καμιά 'φορμή.

Ελάτε μ' έναν ζήλον σε τούτον
τον καιρόν,
να κάμωμεν τον όρκον επάνω
στον Σταυρόν
συμβούλους προκομμένους,
με πατριωτισμόν,
να βάλωμεν, εις όλα να δίδουν
ορισμόν·
οι Νόμοι να 'ν' ο πρώτος και μόνος
οδηγός,
και της Πατρίδος ένας να γένη
αρχηγός·
γιατί κι η αναρχία ομοιάζει
την σκλαβιά·

να ζούμε σαν θηρία είν' πλιο
σκληρή φωτιά.
Και τότε, με τα χέρια ψηλά
στον ουρανόν,
ας πούμ' απ' την καρδιά μας ετούτα
στον Θεόν.

Εδώ σηκώνονται οι Πατριώται ορθοί
και, υψώνοντες τας χείρας προς τον
ουρανόν, κάμνουν τον Όρκον:

«Ω Βασιλεύ του Κόσμου, ορκίζομαι
σε Σε,
στην γνώμην των Τυράννων να μην
ελθώ ποτέ!

Μήτε να τους δουλεύσω,
μήτε να πλανηθώ
εις τα ταξίματά τους,
για να παραδοθώ.
Εν όσω ζω στον κόσμον,
ο μόνος μου σκοπός,

για να τους αφανίσω, θε να 'ναι
σταθερός.
Πιστός εις την Πατρίδα, συντρίβω
τον ζυγόν,
αχώριστος για να 'μαι υπό
τον στρατηγόν.
Κι αν παραβώ τον όρκον,
ν' αστράψ' ο Ουρανός
και να με κατακάψη, να γένω
σαν καπνός!»

*Ρήγα Βελεστινλή,
Απάνθισμα κειμένων,
Βουλή των Ελλήνων*

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1 Πώς παρουσιάζει ο Ρήγας τη ζωή των σκλαβωμένων και γιατί θεωρεί προτιμότερο το θάνατο;

2 Ποια εκφραστικά μέσα τονίζουν τον επαναστατικό χαρακτήρα του θούριου; Δώστε από ένα παράδειγμα.

3 Ο Ρήγας καλεί τους πατριώτες σε κοινό όρκο με συγκεκριμένες δεσμεύσεις. Πώς οραματίζεται το μέλλον και τι επιθυμεί να πετύχει με αυτές τις δεσμεύσεις; (Μπορείτε να απαντήσετε επικαλούμενοι και άλλες ιστορικές πληροφορίες για την προσωπικότητα και τη δράση του Ρήγα.)

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

♦ Συγκεντρώστε υλικό (ύμνους, προκηρύξεις, κείμενα, εικόνες κ.ά.) από τον προεπαναστατικό αγώνα των Ελλήνων, ξεκινώντας από το βιβλίο της Ιστορίας σας.

Συγκρίνετε τη διάδοση και την απήχηση που είχαν αυτά στη σκλαβωμένη Ελλάδα, σε σχέση με το θούριο.

**Νίκος Εγγονόπουλος,
Ο προπάππους Περραιβός
με το κεφάλι του Ρήγα Φεραίου**

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

Τώρα

Το ποίημα ανήκει στη συλλογή Λυρικά, η οποία τυπώθηκε το 1811 στη Βιέννη και γνώρισε μεγάλη διάδοση, όπως αποδεικνύουν οι έντεκα εκδόσεις της στο πρώτο μισό του 19ου αι. Το ανάλαφρο θέμα, η υποκειμενική λυρική διάθεση, η απλή γλώσσα, που έκαναν το ποίημα πολύ αγαπητό στην εποχή του, προκαλούν το ενδιαφέρον ακόμα και στον αναγνώστη της σημερινής εποχής.

Δεν θέλω να ελπίζω,
δεν θέλω να φροντίζω
το μέλλον στην ζωήν.
Το σήμερα προκρίνω,

το αύριο τ' αφήνω
στης τύχης την ροήν.

Το τ' ύστερα θα γένει
και τι με αναμένει
ποσώς* δεν το φρονώ·
ποτέ δεν τ' αναβάνω,*
γιατί τον νουν μου χάνω
και ματαιοπονώ.

Ας γένει ό,τι θέλει,
τελείως δεν με μέλει·
ας πέσει ο ουρανός.
Η γη μας ας βουλήσει*
κι ο ήλιος ας σβήσει
κι ας μείνει σκοτεινός.

* ποσώς: καθόλου

* αναβάνω: αναφέρω

* ας βουλήσει: ας βουλιάξει

Νικηφόρος Λύτρας, Γαλατάς σε ώρα ανάπαυσης

Εγώ ζητώ το τώρα,
και τούτη μόν' την ώρα
οπόσο ημπορώ,
τον Βάκχον* μου ρουφώντας,
τον Έρωτα φιλώντας,
πασχίζω να χαρώ.

Α. Χριστόπουλος, *Λυρικά*, Ερμής

* Βάκχον: Διόνυσος, ο αρχαίος θεός του κρασιού, το κρασί (συνεκδοχή)

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Ποια είναι τα βασικά μορφικά χαρακτηριστικά του ποιήματος και ποια η σύνδεσή τους με τον τίτλο της ποιητικής συλλογής;
- 2** Γιατί ο αφηγητής δε νοιάζεται για το μέλλον και ενδιαφέρεται μόνο για το παρόν; Πώς μπορούμε να τον χαρακτηρίσουμε κρίνοντας από αυτήν τη στάση του;
- 3** Συγκρίνετε τα δύο πρότυπα ζωής που παρουσιάζουν ο Ρήγας και ο Χριστόπουλος.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ♦ Ζωγραφίστε έναν ανθρώπινο τύπο της εποχής μας με ανάλογα χαρακτηριστικά και στάση ζωής με το ποιητικό υποκείμενο του Χριστόπουλου.

ΑΝΩΝΥΜΟΣ

Ο Ρωσσαγγλογάλλος

Το κείμενο του Ρωσσαγγλογάλλου είναι ανώνυμη σάτιρα με κοινωνικές και ηθικές προεκτάσεις, η οποία χρονολογείται γύρω στα 1812. Έχει διαλογική μορφή και απεικονίζει τη θλιβερή κατάσταση που επικρατεί στη σκλαβωμένη Ελλάδα. Το απόσπασμα που ακολουθεί περιλαμβάνει τους 37 πρώτους στίχους. Σε αυτό ο πλασματικός Ρωσσαγγλογάλλος, ένα μείγμα δηλαδή τριών ξένων περιηγητών, συνομιλεί υποκριτικά με ένα πρόσωπο που ονομάζεται Φιλέλληνας, από τον οποίο ζητά να μάθει την αιτία για την άθλια κατάσταση της πατρίδας του.

ΟΛΟΙ

Ειπέ μας, ω φιλέλληνα, πώς
φέρτε* την σκλαβίαν
και την απαρηγόρητον
των Τούρκων τυραννίαν;
Πώς τες ξυλιές και υβρισμούς
και σιδηροδεσμίαν,*
παίδων, παρθένων, γυναικών
ανήκουστον φθορίαν;*

5 Πώς δε τον καθημερινόν
των συγγενών σας φόνον,
τον άδικον, αναίτιον και χωρίς
τινα πόνον;

* φέρτε: υποφέρετε

* σιδηροδεσμία: αιχμαλωσία,
σκλαβιά

* ανήκουστος φθορία: μεγάλη
σκληρότητα και πολλές καταστρο-
φές, που δύσκολα μπορεί ακόμα
και να τις ακούσει κανείς

Ο ΦΙΛΕΛΛΗΝ

Ρωσσαγγλογάλλοι,
Ελλάς, και όχι άλλη,
ήτον, ως λέτε, τόσον μεγάλη.

∞ ∞

20 Νυν δε αθλία
και αναξία,
επειδή άρχει η αμαθία.

∞ ∞

25 Όσ' ημπορούσι
να την ξυπνούσι,
τούτ' εις το χείρον*
την οδηγούσι.

∞ ∞

Αυτή στενάζει,
τα τέκνα κράζει,
στο να προκύπτουν
όλα προστάζει.

∞ ∞

* το χείρον: το χειρότερο

30 Και τότε ελπίζει
ότι κερδίζει
εκείν' οπού 'χει νυν
την φλογίζει.

∞ ∞

Μα τις τολμήσει
μ' αληθή κλίσι*
σ' ελευθερίαν να την κινήση;

∞ ∞

35 Όστις τολμήση
να την ξυπνήση
πάγει στον Άδη*
χωρίς τινά κρίσιν.*

∞ ∞

Ανώνυμος, Ο Ρωσσαγγλογάλλος,
Πορεία

* κλίσις: πρόθεση

* πάγει στον Άδη: θανατώνεται

* κρίσις: δίκη

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1 Τόσο το ερώτημα όσο και η γενικότερη στάση του Ρωσσαγγλογάλλου συνιστούν ειρωνεία και καταφρόνηση για την Ελλάδα και τους Έλληνες. Σε ποια σημεία του κειμένου και με ποια εκφραστικά μέσα δηλώνεται η ειρωνεία;

2 Για ποιο λόγο ο Ρωσσαγγλογάλλος αναφέρεται στο λαμπρό αρχαίο ελληνικό παρελθόν; Ποια στάση κρατά σχετικά με αυτό το θέμα ο Φιλέλληνας;

3 Ποιες είναι οι βασικές αιτίες για την άθλια κατάσταση της Ελλάδας, σύμφωνα με το Φιλέλληνα;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

♦ Δείτε στο βιβλίο της Ιστορίας (ή αναζητήστε με τη Βοήθεια

του καθηγητή σας) χαλκογραφίες του 19ου αι. που αναπαριστούν τη σκλαβωμένη Ελλάδα. Συγκρίνετε αυτές τις αναπαραστάσεις με την περιγραφή της Ελλάδας που μας δίνει ο Φιλέλληνας.

**Χαλκογραφία με τη σκλαβωμένη
Ελλάδα**

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΚΟΡΑΗΣ

Ο Παπατρέχας

Το πλασματικό πρόσωπο του Παπατρέχα δημιουργήθηκε το 1811, όταν ο Αδαμάντιος Κοραής εξέδωσε στο Παρίσι την Α ραψωδία της Ιλιάδας. Ο Παπατρέχας εμφανιζόταν εκεί ως ένας αγράμματος αλλά φιλοπρόοδος παπάς από τη Χίο, ο οποίος περιέβαλε με αγάπη και ενθουσιασμό την προσπάθεια του Κοραή να εκδώσει αρχαία συγγράμματα, με σκοπό να διαφωτίσει και να μορφώσει τους ομοεθνείς του. Το κείμενο αυτό, με το οποίο ο Παπατρέχας εισάγεται ως λογοτεχνικός ήρωας, έχει μορφή διαλογικής επιστολής και αποτελεί τα προλεγόμενα της έκδοσης. Με τον ίδιο τρόπο ο Παπατρέχας επανέρχεται το 1817, όταν ο Κοραής εκδίδει

τη Β ραψωδία της Ιλιάδας. Στη νέα εισαγωγή ο Παπατρέχας, όπως θα διαπιστώσετε από το απόσπασμα που ακολουθεί, έχει κατανοήσει την αξία της ελληνικής κληρονομιάς, την οποία με πάθος υπερασπίζεται από τη φθορά του χρόνου και την αρπακτικότητα των ξένων περιηγητών.

Πριν σοφισθή την προγονικήν ημών σοφίαν, περιήρχετο τα χωρία της Χίου, να συνευφραίνεται με τους άλλους ιερέας φίλους του· αλλά τώρα, παρά την φιλικήν ταύτην επίσκεψιν, ασχολείται και εις έρευναν παλαιών επιγραφών ελληνικών ή λειψάνων τέχνης αρχαίας οποιωνδήποτε. Αν η επιγραφή ή το λείψανον δύναται να μεταφερθή, το φέρει αυτός εις την Βιβλιοθήκην της πόλεως· αν είναι

ολίγον βαρύτερον, μεταχειρίζεται την βοήθειαν των Βολισσινών,* διά να το καταβάση εις την πόλιν· αν όμως σιμά του βάρους είναι και προσκολλημένον εις την γην, δίδει την είδησιν εις τους πολίτας, διά να γνωρίζωσι καν τον τόπον και ν' αγρυπνώσιν εις την φύλαξιν αυτού. Είχε πρότερον μεγάλην εύνοιαν εις τους Άγγλους, εκ των οποίων εγνώρισε πολλούς περιηγητάς· αφού όμως έμαθεν ότι μας γυμνώνουσι καθημέραν από τα πολύτιμα της προγονικής δόξης δείγματα και τα μεταφέρουσιν εις την Αγγλίαν, όπου η θέα των γίνεται εις τους λοιπούς Ευρωπαίους δύσκολος, και εις ημάς τους ταλαιπώρους

* Βολισσινών: από το Βολισσό, χωριό της Χίου, στο οποίο ζει και δρα ο ιερέας

κτήτορας αδύνατος, δεν αρκείται πλέον να τους βλέπη και να τους παρατηρή με ζηλοτυπία· αλλ' ευθύς, όταν ακούση Άγγλον επιδημούντα* εις την Χίον, το μηνύει πρώτον εις τους Βολισσινούς, έπειτα πέμπει αποστόλους* εις τα λοιπά χωρία, και εμπνέει εις όλων των κατοίκων τας ψυχάς τόσον φόβον, όσον ήθελεν εμπνεύσειν και παρουσία ληστών. Πώς ήτο δυνατόν, φίλε μου, να κρατήσω τον γέλωτα, όταν με ηρώτησε, με τα σωστά του, αν ήτο δυνατόν να στήσωμεν εις τα κεραμίδια της Βολισσινής εκκλησίας τηλεγραφικόν όργανον(!) να μηνύη γρηγορώτερα εις όλα τα πέρατα της νήσου

* επιδημών: ξένος που επισκέπτεται τα μέρη

* απόστολοι: απεσταλμένοι

τους κινδύνους των κατοίκων.

– Α! μ' έλεγε μίαν των ημερών, αν είχα εξουσίαν!

– Τι ήθελες κάμειν, Δέσποτά μου;

– Να περιέλθω όλην την Ελλάδα, να συναθροίσω όσα ήτο δυνατόν να εύρω αντίγραφα ελληνικά, λιθικάς επιγραφάς και τέχνης λείψανα παντοία, και να τα θησαυρίσω όλα εις την πόλιν μας.

– Και σε το συγχωρούσιν αι άλλαι πόλεις;

– Όλη η Ελλάς σήμερα είναι μία ψυχή και μία πόλις· κανείς από τους όντως φιλογενείς Έλληνας δεν στοχάζεται την Χίον ως πόλιν χωριστήν, αλλ' ως της μεγάλης και κοινής πόλεως τον αρμοδιώτερον τόπον εις φυλακήν* τοιούτων κειμηλίων.

*** φυλακή: φύλαξη**

- Έπειτα, Δέσποτά μου;
- Έπειτα; Εις μεν τους Έλληνας εντοπίους και ξένους ν' αφήνω να τα θεωρώσι δωρεάν· εις δε τους αλλογενείς* να τα δείχνω με πληρωμήν.
- Αλλά συγχώρησέ με να σε είπω ότι μεταβάλλεις το πράγμα εις εμπορίαν. Αλλογενής ήμην κι εγώ εις τους Παρισίους, όπου ευρίσκονται πολλά τοιαύτα συναθροισμένα των προγόνων μας κειμήλια· αλλά το κοινωνικώτατον και φιλανθρωπότατον γένος των Γάλλων εις όλους όλα τα εκατάστησε κοινά· ώστ' είναι τόσον εύκολον σχεδόν να εμβής εις τας Βιβλιοθήκας και τα Μουσεία των, όσον και εις τον ίδιον σου οίκον.
- Αλλ' ούδ' εγώ την πληρωμήν δεν την ζητώ ως μισθόν.

* αλλογενής: από άλλο έθνος

– Ως τι λοιπόν;
– Την επιβάλλω ως ποινήν δι’ όσα μας εστέρευσαν, και δεν παύουν να μας στερεύωσι καθημέραν. Συγχωρημένη, ή μάλλον επαινετή ήταν η αχόρταστος επιθυμία να γυμνώνωσι την Ελλάδα από τα καλά της, εν όσω η Ελλάς εκοιμάτο εις τον χάλκινον ύπνον της βαρβαρότητος· διότι τότε δεν μας έκλεπταν, αλλ’ έσωζαν από την απαιδευσίαν, ως από Χάρυβδιν, τα σωτηρίας άξια κειμήλια των προγόνων μας. Εάν τότε κατά τύχην ο αλλογενής εύρισκεν εις τον οίκον μου αντίγραφον Ελληνικόν, ήθελε κάμειν έργον αξιέπαινον θεραπεύων την τυφλήν μου αισχροκέρδειαν, διά να λυτρωση* πράγμα πολύτιμον από τας

* να λυτρώση: να γλιτώσει

απαιδεύτους χείρας ιδικάς μου, και
τας έτι πλέον απαιδεύτους της
παπαδίας μου, η οποία μόνα τα
καθαρά χαρτία σέβεται, και σχίζει
όσα βλέπει γραμμένα, ως άχρηστα
πλέον εις γραφήν. Τόση ήτον η τότε
δυστυχία του γένους.

Ραφαέλο Τσέκολι, *Η Ακρόπολη*

- Αλλά και σήμερα, μήπως είμεθ' ευτυχέστεροι;
- Μη βλασφημής, τέκνον μου. Η παιδεία βέβαια είναι μακράν, πολλά

μακράν ακόμη, απ' όσον έπρεπε κι
εδύνατο να λάβη πλατυσμόν* αλλ'
όμως απεκτήσαμεν καν ό,τι προ
πεντήκοντα χρόνων μας έλειπε, την
αίσθησιν λέγω ότι μας λείπουσι
πολλά. Τα γυμνάσια των επιστη-
μών πληθύνονται καθ' ημέραν αι
διδασκαλικαί καθέδραι ελευθερώνο-
νται από το βάρος της σχολαστικής
μωρίας,* και κατέχονται από διδα-
σκάλους σοφούς και ζηλωτάς* του
σοφισμού του γένους των από τους
ιερωμένους, βλέπεις, πολλοί είναι
στολισμένοι με παιδείαν, και αν
έμειναν τινές με της αμαθίας την λέ-
ραν,* ή προθυμούνται να την πλύ-
νωσι, καθώς εγώ, ή πληρώνουσι τα

* πλατυσμός: διάδοση, εξάπλωση

* σχολαστική μωρία: στενοκεφαλιά

* ζηλωταί: ενθουσιώδεις οπαδοί

* λέρα: βρομιά

πλουστικά των άλλων. Τι γελάς; Μη μου έφυγε λόγος ανόητος από το στόμα;

– Όχι, Δέσποτά μου· με εύφρανε η προσφυής παραβολή* σου.

Λουτρόν αληθώς είναι η παιδεία.

– Και λουτρόν θαυμάσιον οσάκις,* ή από ανάγνωσιν, ή σοφών ανδρών συνομιλίαν, ελευθερωθώ από καμμίαν πρόληψιν, χαίρω ως καθαρισμένος μίαν από τας πολλές μου λέρας. Αλλά δεν ετελείωσα τον λόγον μου. Οι αλλογενείς Ευρωπαίοι, και εξαιρέτως οι σοφοί των περιηγηταί, επληροφορήθησαν από την αυτοψίαν ότι δεν ήσαν αλαζόνος κόμπιοι* όσα προ ετών τινών έλεγε

* προσφυής παραβολή:
πετυχημένη αλληγορία

* οσάκις: κάθε φορά

* κόμπιοι: κομπασμοί, καυχησιές

προς αυτούς εἰς ἀπό τους ημετέ-
ρους συμπατριώτας περί της σημε-
ρινῆς καταστάσεως της Ελλάδος.
Δεν ἔπρεπε λοιπόν πλέον να μας
αρπάζωσι, με πρόφασιν φυλακῆς,
ὅ,τι εἴμεθα καλοί να φυλάξωμεν
ἡμεῖς. Εξ ἐναντίας, ἐχρεωστούσαν,
οσάκις εὐρίσκουν ἀντίγραφον εἰς
χείρας ἀγραμμάτου, να δίδωσι την
εἶδησιν εἰς τους διδασκάλους και
ἐπιτρόπους των ἐπισημότερων
γυμνασίων, να το αγοράζωσι και να
το ἀποθέτωσιν εἰς τόπον ἀσφαλῆ.
Τούτο και τους ἀλλογενεῖς ἠθέλε
δείξιν ὅτι φυλάσσουν ἀληθῶς εἰς
την καρδίαν την ὁποῖαν ἐπαγγέλλε-
ται το στόμα των φιλοσοφίαν, και
ἡμᾶς ἐνισχύσειν βλέποντας ὅτι μας
ἀντευεργετούσι, δι' ὅσας ἔλαβαν
μεγάλας εὐεργεσίας ἀπό τα
συγγράμματα των προγόνων μας.
– Πόσας και ποίας;

– Ικανός δεν είμαι να κρίνω πόσας και ποίας ακριβώς· σ’ ακούω καθ’ ημέραν εγκωμιάζοντα την ευνομίαν, την σοφίαν, τα έθη και ήθη, με συντομίαν, τον πολιτισμόν της φωτισμένης Ευρώπης, και πιστεύω ότι δεν με απατάς. Εις την γαλλικήν γλώσσαν, ήγουν* την γλώσσαν του πλέον πολιτισμένου ευρωπαϊκού έθνους, δεν είμαι αρκετά δυνατός, ουδ’ ανέγνωσ’ ακόμη πολλά των βιβλία· από τα ολίγα όμως γνωστά εις εμέ και απ’ ολίγας τινάς μεταφράσεις, όσων η ανοστία δεν ίσχυσε ν’ αφανίση του πρωτοτύπου το άλας, εσυμπέρανα ότι αληθώς των Ευρωπαίων ο πολιτισμός έκαμε μακροτέρας προόδους· αλλ’ εσυμπέρανα και τούτο εν ταυτώ, ότι χωρίς των Ελλήνων την βοήθειαν

* ήγουν: δηλαδή

ο πολιτισμός των εκινδύνευε ν' αργήση εις πολλάς ακόμη εκατονταετηρίδας.

– Πώς τούτο;

– Πώς; Εξεύρεις καλύτερά μου ότι ηφανίσθησαν ελληνικά συγγράμματα πάμπολλα· ερωτώ σε αν η τοιαύτη δυστυχία δεν εδύνατο να είναι βαρυτέρα, ήγουν να αφανισθώσιν όλα και να μη μείνη άλλο, πλην μόνη η ανωφελής μνήμη του ελληνικού ονόματος, ως των Ασσυρίων, των Βαβυλωνίων, των Μήδων, οι οποίοι, εάν ποτέ επολιτίσθησαν, δεν αφήκαν ίχνος πολιτισμού εις την οποίαν εγεννήθησαν κι ετάφησαν γην.

– Των ενδεχομένων ήτο και τόση δυστυχία.

– Τότε, φίλε, όσον καιρόν εδαπάνησαν και όσους κόπους εκοπίασαν οι πρόγονοί μας να υψώσωσι του

πολιτισμού τον πύργον, τόσους κόππους εχρεώσται να κοπιάση, και τόσον καιρόν να τρίψη,* έως ν' αναβή εις τον οποίον ευρίσκειται την σήμερον πολιτισμού βαθμόν η Ευρώπη. Αλλά τώρα τι εσυνέβη; Εκέρδισε και τον καιρόν και τους κόππους, και τους μεταχειρίζεται να υψώνη καθ' ημέραν ανώτερον τον πύργον των Ελλήνων, και να πλατύνη τον Ορίζοντα, δια να ανακαλύψη όσα ήτον αδύνατον να φανερωθώσιν ακόμη εις εκείνους.

- Έμεινε τώρα ν' αναβώμεν και ημείς τον πύργον.
- Όχι μόνον ν' αναβώμεν, αλλά και να τον υψώσωμεν μεγαλύτερον.

Α. Κοραής, Ο Παπατρέχας, Ερμής

* να τρίψη: να διατρίψει, να μελετήσει συστηματικά

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1 Πώς προσπαθεί να περισώσει ο Παπατρέχας την αρχαία ελληνική κληρονομιά της Χίου και τι προτείνει για την καλύτερη προβολή και αξιοποίησή της;

2 Σε ποια σημεία του κειμένου και γιατί ο Κοραής προσδίδει κωμικά χαρακτηριστικά στον Παπατρέχα;

3 Γιατί ο Παπατρέχας επιθυμεί να πληρώνουν οι ξένοι, για να επισκέπτονται τα Μουσεία των Ελλήνων;

4 Πώς αντιμετωπίζει ο συγγραφέας τις ακραίες απόψεις που εκφράζει ο Παπατρέχας για τους ξένους; Ποια επιχειρήματα χρησιμοποιεί, για να τον μεταπείσει;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ◆ **Επισκεφθείτε κάποιον αρχαιολογικό χώρο ή μουσείο της περιοχής σας, με σκοπό να βρείτε πληροφορίες για τα αρχαία μνημεία και τα εκθέματα. Ζητήστε επίσης πληροφορίες, όπου αυτό είναι δυνατόν, για την εθνικότητα και τη συμπεριφορά των επισκεπτών.**
- ◆ **Βρείτε πληροφορίες για τους ξένους περιηγητές που επισκέπτονταν την τουρκοκρατούμενη Ελλάδα. Συζητήστε με τον καθηγητή της Ιστορίας για το ρόλο που έπαιξαν οι εντυπώσεις των ξένων περιηγητών στη διαμόρφωση της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης ή της πολιτικής απέναντι στο ελληνικό ζήτημα.**

ΛΟΡΔΟΣ ΜΠΑΪΡΟΝ

Το προσκύνημα του Τσάιλντ Χάρολντ

Στο πολύστιχο αυτό ποίημα, ο ήρωας περιπλανιέται σαν ένας άλλος Οδυσσέας σε χώρες και τόπους και καταγράφει τις εντυπώσεις του. Το απόσπασμα που ακολουθεί προέρχεται από το δεύτερο Άσμα και αναφέρεται στην επίσκεψή του στην Ελλάδα. Η σύγκριση ανάμεσα στην ένδοξη αρχαιότητα και στον υπόδουλο ελληνισμό προκαλεί στον ποιητή συναισθήματα νοσταλγίας, λύπης και οργής. Το έργο αυτό επηρέασε τους Ευρωπαίους και τους Αμερικανούς και συνέβαλε στην ενίσχυση του φιλελληνισμού, που τόσο βοήθησε την ελληνική επανάσταση. Ο Μπάυρον διέθεσε

την περιουσία αλλά και τη ζωή του στον αγώνα για την εθνική μας απελευθέρωση και πέθανε στο Μεσολόγγι το 1824. Στις στροφές που ακολουθούν ο ήρωας ανάμεσα στους στύλους του Ολυμπίου Διός ατενίζει την Ακρόπολη και κάνει πικρές σκέψεις για τη φθορά του χρόνου, αλλά και για τη λεηλασία των μνημείων από το λόρδο Έλγιν.

Εδώ, στην πέτρα τη βαρώ, τώρα
ας καθίσω μόνος·
σε μαρμαρένιο κι άσειστον ακόμα
στυλοβάτη,
εδώ που ο παντοδύναμος και
διαλεχτός σου θρόνος
ήταν, του Κρόνου ω Ολύμπιε γιε,
ψάχνοντας δώθε κάτι
πάντα κανείς απ' το κρυφό
το μεγαλείο θα βρει.

Ω απίστευτο· μήδε κι αυτό
της φαντασίας το μάτι
δεν πλάθει ό,τι με κάματο* λες
σβήσαν οι καιροί.
Μα οι στύλοι οι περήφανοι δε θεν
απ' το διαβάτη
καν να στενάξει· πάνω τους
ο Τούρκος ξαποσταίνει*
με δίχως έννοια, κι ο Ρωμιός
σφυρίζει και διαβαίνει.

Μ' απ' όλους όσους το Ναό
κουρσέψαν κει ψηλά,
όπου η Παλλάδα ίσαμε* χτες
λημέρευε μονάχη,
πονώντας και μη θέλοντας
ν' αφήσει τα στερνά

* κάματος: κόπος

* ξαποσταίνει: ξεκουράζεται

* ίσαμε: μέχρι

της δύναμής της λείψανα· σαν ποια
πατρίδα νά 'χει
γραφτό ήταν ο υστερότερος
στη φαύλην αρπαγή;
Καληδονία,* κοκκίνισε, γιατί είχε
μάννα εσένα.
Αγγλία, δόξα σου, που εσύ
δεν είχες τέτοια γέννα,
τι δεν αγγίζει ελεύθερο παρά
όποιος σκλαβοβγεί.
Και όμως εβιάσαν και έφεραν κάθε
ιερό θλιμμένο
πα σε γιαλό πολύν καιρόν
αποτροπιασμένα

Οι Πίκτοι* να και σήμερα τι θε
ν' αφήσουν χνάρια
περήφανα· ρημάγματα ναούς
και Παρθενώνες,

* Καληδονία: η σημερινή Σκοτία

* Πίκτοι: Σκοτσέζοι

που σεβαστήκαν Βάνδαλοι, Γότθοι,
Τουρκιά κι αιώνες.
Ω της Αθήνας τα στερνά παντέρμα
απομεινάρια!
Όσοι ν' αρπάξουν σκέφτηκαν
απ' τη γαλάζια χώρα,
μοιάζει η καρδιά τους η στεγνή
το στέρφο* τους κεφάλι,
στους βράχους της πατρίδας τους
που κόβουν τ' ακρογιάλι.
Και, ωιμέ, προστάτες αχαμνοί*
μπρος στους βωμούς της τώρα,
να, τα παιδιά της, που ο καημός
της μάνας τους σπαράζει
τα σιδερά τους νιώθοντας με πιο
πικρό μαράζι.

Τώρα, το κρένει Βρετανός,
ποιος το 'λπιζε, στοχάσου,

* στέρφος: στείρος

* αχαμνοί: μικροί, ασήμαντοι

Η αιγίδα* σου η θαυματουργή
που ξάφνιασε στη στράτα
τον θεριωμένο Αλάριχο,* αλλάδα,*
τι έχει γίνει;
Τι του Πηλέα γίνηκεν ο γιος,*
που τον εκράτα
του κάκου ο Άδης σκλάβο του,
και που τη μέρα εκείνη
πετάχτη η σκιά του πάνοπλη
στο φως· μη δεν μπορούσε
ξανά ν' αφήσει ο Πλούτωνα*
τον ήρωα να βγει,

* αιγίδα: δερμάτινη ασπίδα της θεάς
Αθηνάς

* Αλάριχος: βασιλιάς των Γόθων

* Παλλάδα: Αθηνά

* ο γιος του Πηλέα: ο Αχιλλέας

* Πλούτωνα: ο θεός του Κάτω
Κόσμου

να σκιάζει* κι άλλον άρπαγα
μπροστά στην αρπαγή!
Ω! μπρος στις Στύγας* τις οχθές
ανέμελα γυρνούσε
κι αφήκεν απροστάτευτες,
τη μαύρη εκείνην ώρα,
μετόπες που διαφέντευεν είκοσι
αιώνες τώρα.

Θεόδωρος Βρυζάκης, *Η υποδοχή του Λόρδου Βύρωνα στο Μεσολόγγι*

* να σκιάζει: να τρομάζει

* η Στυζ (γεν. Στυγός): ποτάμι του Κάτω Κόσμου

Ω! είναι από πέτρα όποιος για σε
δε νιώθει, ωραία Ελλάδα,
ό,τι εραστής όπου θεωρεί μπρος του
νεκρή ερωμένη,
κι αναίσθητη έχει την καρδιά
που αβούρκωτη* απομένει,
μετόπες, τείχη και βωμούς
βλέποντας σκόνη, αράδα
να σου τα γδύνουν Βρετανοί,
που θα 'πρεπε ταμένοι
να στέκουν φυλακάτορες
στα λείψανα τεμένη. *
Ανάθεμά τη τη στιγμή κουρσάροι
που αρμενίζαν
απ' το νησί τους, κι έσκιζαν
τα στήθη σου ξανά
τα πληγωμένα, αρπάζοντας
να παν στα βορινά

* αβούρκωτη: χωρίς δάκρυ

* λείψανα τεμένη: ερείπια ναών

και μισητά τους κλίματα, θεούς
που ανατριχιάζαν.

Λ. Μπάυρον,
Τα τραγούδια του για την Ελλάδα,
μτφρ. Στέφανος Μύρτας

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Στην πρώτη στροφή ο ποιητής κάνει ορισμένες σκέψεις για τους αίτιους της παρακμής των μνημείων. Εντοπίστε τες και σχολιάστε τες.
- 2** Με ποιον τρόπο ο Βύρωνας εκδηλώνει την οργή του για τον Έλγιν;
- 3** Ποια είναι, σύμφωνα με τον ποιητή, η ευθύνη της Βρετανίας για τη λεηλασία των μνημείων του Παρθενώνα;

4 Εντοπίστε και σχολιάστε τα στοιχεία που δείχνουν την αρχαιομάθεια του Βύρωνα.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

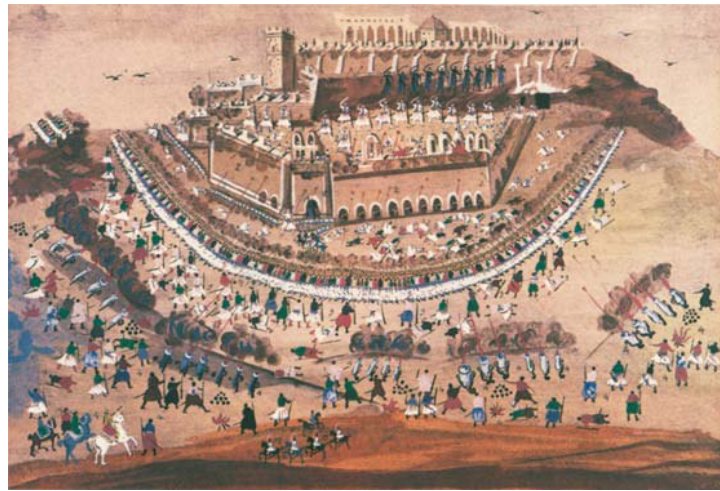
- ◆ Μπορούμε να θεωρήσουμε το Βύρωνα ως τον πρώτο υπερασπιστή του ελληνικού αιτήματος για την επιστροφή των κλεμμένων γλυπτών του Παρθενώνα;
- ◆ Πού βρίσκονται σήμερα τα γλυπτά του Παρθενώνα; Αναζητήστε υλικό από τον Τύπο και το διαδίκτυο για την υπόθεση της επιστροφής των Ελγινείων.

Μπάυρον, Τζωρτζ, Γκόρντον, Νόελ, Λόρδος (Λονδίνο 1788– Μεσολόγγι 1824)

Άγγλος λυρικός και σατιρικός ποιητής, φιλέλληνας, σύμβολο της ρομαντικής μελαγχολίας, της επαναστατικής ορμής και της πολιτικής ελευθερίας. Η ζωή του υπήρξε πολυτάραχη αλλά και δημιουργική. Έγινε διάσημος με το έργο *Το προσκύνημα του Τσάιλντ Χάρολντ*, τη σύνθεση του οποίου άρχισε το 1809 στα Γιάννενα ως φιλοξενούμενος του Αλή Πασά. Στην Αθήνα έγραψε το 1811 την *Κατάρα της Αθηνάς*, για να στηλιτεύσει την πράξη του Έλγιν. Ο Μπάυρον έγραψε ποιητικά και θεατρικά έργα με μεγάλη επιτυχία, αλλά το αριστούργημά του υπήρξε

ο Δον Ζουάν (1819-1824), ένα έργο πρωτοποριακό, που αποτυπώνει με λεπτό και καυστικό πνεύμα την εποχή του. Παρόλο που ο ποιητής ανήκει περισσότερο στο κλίμα του ρομαντισμού, ανθολογείται εδώ λόγω του ειδικού θέματος του κειμένου.

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

Παναγιώτης Ζωγράφος, *Η πολιορκία των Αθηνών*

Όπως όλα τα αυτοβιογραφικά κείμενα, το απομνημόνευμα βασίζεται στην ταύτιση των προσώπων του συγγραφέα, του αφηγητή και του πρωταγωνιστή της ιστορίας. Στο απομνημόνευμα αναπλάθονται εμπειρίες και συμβάντα που έζησε και μαρτυρεί ο συγγραφέας. Ανάμεσα στα κεντρικά χαρακτηριστικά του είδους είναι η υποκειμενικότητα και η αυτοδικαιωτική πρόθεση, δηλαδή

η συστηματική προσπάθεια του αφηγητή να παρουσιάσει το παρελθόν με τρόπο που εξαίρει την προσωπική του συμβολή στα γεγονότα ή γενικότερα δικαιώνει και μνημειώνει την προσωπικότητά του, πάντα από την οπτική γωνία του χρόνου και των περιστάσεων της γραφής του έργου. Έτσι, οι αυτοβιογραφίες και τα απομνημονεύματα χρησιμεύουν ως πολύτιμη ιστορική πηγή όχι μόνο για τις επιμέρους πληροφορίες που περιέχουν, αλλά κυρίως για τη γνώση που μας μεταφέρουν αναφορικά με το πώς οι άνθρωποι μιας ορισμένης κοινωνικής ομάδας και εποχής βιώνουν και ερμηνεύουν τη σχέση τους με την πραγματικότητα της εποχής τους.

Παράλληλα όμως τα απομνημονεύματα συχνά διαθέτουν λογοτεχνικές αρετές που τα καθιστούν αξιόλογα

και κάποτε συναρπαστικά αναγνώσματα, πέραν της αξίας τους ως πηγών για την κατανόηση του παρελθόντος.

Στο πλαίσιο του ελληνικού 19ου αιώνα, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα απομνημονεύματα ανθρώπων –συχνά αγράμματων– που έλαβαν μέρος στον Αγώνα και έγραψαν τη μαρτυρία τους. Στην κατηγορία αυτή ανήκει το εμβληματικής σημασίας έργο του Μακρυγιάννη, όπως και εκείνα των Θ. Κολοκοτρώνη, Χρ. Περραιβού, Φ. Χρυσανθόπουλου ή Φωτάκου κ.ά. Στην ίδια κατηγορία συμπεριλαμβάνεται το απομνημόνευμα του Παναγή Σκουζέ, ο οποίος επέλεξε να επικεντρωθεί στις δραματικές εμπειρίες που έζησαν οι κάτοικοι της τουρκοκρατούμενης Αθήνας

**στις τελευταίες δεκαετίες του 18ου
αιώνα.**

**Μια άλλη εξίσου ενδιαφέρουσα
κατηγορία αποτελούν τα απομνη-
μονεύματα λόγιων συγγραφέων.
Μια διαφορετική όψη της τελευταίας
κατηγορίας δηλώνεται από το
κείμενο της Ελ. Μουτζάν–Μαρτινέ-
γκου, το μοναδικό γνωστό αυτοβιο-
γραφικό έργο γυναίκας των αρχών
του 19ου αιώνα.**

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ

Απομνημονεύματα

Τα Απομνημονεύματα του Μακρυγιάννη γράφτηκαν από το 1829 ως το 1850, αλλά εκδόθηκαν πολύ αργότερα, ενώ το κύρος του έργου ως τεκμηρίου εθνικής αυτογνωσίας και, παράλληλα, ως πεζογραφικού επιτεύγματος κατοχυρώθηκε στα μέσα του εικοστού αιώνα. Τα αποσπάσματα που επιλέξαμε προέρχονται από την Εισαγωγή και εκφράζουν τις αρχικές προθέσεις και ορισμένες από τις γενικές αντιλήψεις του Μακρυγιάννη που κατευθύνουν το έργο.

1829 Φλεβαρίου 26, Άργος. Είμαι διορισμένος από την κυβέρνηση του Κυβερνήτη Καποδίστρια

Γενικός Αρχηγός της Εκτελεστικής δύναμης της Πελοπόννησος και Σπάρτης. Ο σταθμός* μου είναι εδώ εις Άργος. Κάθομαι και αγροικιῶμαι* με την Κυβέρνηση, και παντού εις τις επαρχίες μ' αρχές κι αξιωματικούς, και ὅποτε κάνει χρεία φέρνω και γύρα σε ὅλα τα μέρη αυτά, διά την γενική ησυχία, και ξακολουθῶ τα χρέη μου καθήμενος τον περισσότερον καιρόν εδώ. Και για να μην τρέχω εις τους καφενέδες και σε ἄλλα τοιοῦτα, και δεν τα συνηθῶ – (ἤξερα ολίγον γράψιμον, ὅτι δεν εἶχα πάγει εις δάσκαλο ἀπό τα αἴτια οπού θα ξηγηθῶ, μην ἔχοντας τους τρόπους*) περικαλούσα τον ἕναν φίλον και τον ἄλλον και μ' ἔμαθαν κάτι περισσότερον εδώ εις Άργος,

* σταθμός: υπηρεσία * αγροικιῶμαι:
συνεννοοῦμαι * οι τρόποι: τα μέσα

οπού κάθομαι άνεργος.

Αφού λοιπόν καταγίνηκα ένα δυο μήνες να μάθω ετούτα τα γράμματα οπού βλέπετε, εφαντάστηκα να γράψω τον βίον μου, όσα έπραξα εις την μικρή μου ηλικία και όσα εις την κοινωνία, όταν ήρθα σε ηλικία, και όσα διά την πατρίδα μου, οπού μπήκα εις της Εταιρείας το μυστήριον διά τον αγώνα της λευτεριάς μας και όσα είδα και ξέρω οπού 'γιναν εις τον Αγώνα, και σε όσα κατά δύναμη συμμεθέξα κι εγώ κι έκαμα το χρέος μου, εκείνο οπού μπορούσα. Δεν έπρεπε να έμπω εις αυτό το έργον ένας αγράμματος, να βαρύνω τους τίμιους αναγνώστες και μεγάλους άντρες και σοφούς της κοινωνίας, και να τους βάλω σε βάρος, να τους κινώ την περιέργειά τους και να χάνουν τις πολύτιμες στιγμές εις αυτά.

**Γιάννης Ψυχοπαίδης, *Το σπασμένο
σπαθί του Μακρυγιάννη***

Αφού όμως έλαβα και εγώ ως άνθρωπος αυτήνη την αδυναμιάν, σας ζητώ συγγνώμη εις το βάρος οπού θα σας δώσω. Αν είμαι τίμιος άνθρωπος, θέλω γράψει την αλήθεια, καθώς έγιναν τα γραφόμενα, οπού θα σημειώσω. Όλοι οι

αναγνώστες έχετε χρέος πρώτα να
'ρευνήσετε δια την διαγωγή μου,
πώς φέρθηκα εις την κοινωνία και
Αγώνα, και αν τιμίως φέρθηκα,
βάλετε βάση και εις τα γραφόμενά
μου· αν ατίμως φέρθηκα, μην
πιστεύετε τίποτας. Και αφού μάθετε
ότι φέρθηκα τιμίως και ιδείτε σημει-
ωμένα έγγραφα και απόδειξεις,
αρχή και τέλος, από διαφόρους,
από κυβέρνησες και από αρχές και
από άλλους πολλούς, όθεν
χρημάτισα* εγώ με τους αδελφούς
μου συναγωνιστάς, οπού μ' αξίωσε
ο Θεός να έχω εις την οδηγίαν μου,
όλο καλύτερούς μου εις τον αγώνα
και εις υπηρεσίες, όθεν διατάχτηκα.
[...]

Η πατρίδα του κάθε ανθρώπου
και η θρησκεία είναι το παν και

* χρημάτισα: υπηρέτησα

πρέπει να θυσιάζει και πατριωτισμόν και να ζει αυτός και οι συγγενείς του ως τίμιοι άνθρωποι εις την κοινωνία. Και τότε λέγονται έθνη, όταν είναι στολισμένα με πατριωτικά αισθήματα· το αναντίον λέγονται παλιόψαθες των εθνών και βάρος της γης. Και διά τούτο, ως πατρίδα γενική του κάθε ενού και έργο των αγώνων του μικρότερου και αδύνατου πολίτη, έχει κι αυτός τα συμφέροντά του εις αυτήνη την πατρίδα, εις αυτήνη την θρησκεία. Δεν πρέπει ο άνθρωπος να βαρύνεται και να αμελεί αυτά· και ο προκομμένος πρέπει να φωνάζει ως προκομμένος την αλήθεια, το ίδιοι και ο απλός. Ότι κρικέλα* δεν έχει η γης να την πάρει κανείς εις την πλάτη του, ούτε ο δυνατός ούτε

* κρικέλα: μεγάλος κρίκος, χαλκάς

ο αδύνατος· και όταν είναι ο καθείς
αδύνατος εις ένα πράμα και μόνος
του δεν μπορεί να πάρει το βάρος,
και παίρνει και τους άλλους και
βοηθούν, τότε να μην φαντάζεται να
λέγει ο αίτιος* εγώ· να λέγει εμείς.
Ότι βάναμε όλοι τις πλάτες, όχι
ένας.

Οι άρχοντές μας, οι αρχηγοί μας
έγιναν «Εκλαμπρότατοι», έγιναν
«Γενναιότατοι», και οι ντόπιοι και οι
φερτικοί, * όμως τίποτας δεν τους
αναπεύει. * Ήμασταν φτωχοί, εγίνα-
μεν πλούσιοι. Ήταν ο Κιαμίλμπεγης
εδώ εις την Πελοπόννησο και οι
άλλοι Τούρκοι πλουσιότατοι, έγινε
ο Κολοκοτρώνης και οι άλλοι
συγγενείς και φίλοι πλούσιοι από

* ο αίτιος: ο υπεύθυνος

* φερτικοί: φερτοί, επείσακτοι

* αναπεύει: αρκεί

γες,* αργαστήρια, μύλους, σπίτια, σταφίδες και άλλα πλούτη των Τούρκων. Όταν ο Κολοκοτρώνης και οι σύντροφοί του ήρθαν από τη Ζάκυνθο, δεν είχαν ούτε πιθαμή γης· τώρα φαίνεται τι έχουν. Το ίδιο και εις τη Ρούμελη. Γκούρας και Μαμούρης, Κριτζώτης, Γριβαίγοι, Στάικος και οι άλλοι, Τζαβελαίγοι και άλλοι πολλοί. Και τι ζητούνε από το Έθνος; Μιλιούνια* ακόμα διά τις μεγάλες δούλεψες.* Και σε αυτά ποτές δεν αναπεύονται· όλο νόμους και φατρίες διά το καλό της πατρίδος, όλο αυτό πασκίζουν. Όσα έπαθε η πατρίς διά τους «νόμους» και το καλό αυτηνών, και όσα παλικάρια σκοτώθηκαν, δεν τα

* γες: εκτάσεις γης

* μιλιούνια: εκατομμύρια

* δούλεψες: υπηρεσίες

**ἔπαθε ἡ πατρίς εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν
Τούρκων. Κατοικίσαμεν τοὺς
κατοίκους μέσα στα σπήλαια καὶ
ζοῦνε μετὰ τὰ θεία, καὶ ῥημώσαμε
τοὺς τόπους καὶ ἐγίναμε ἡ
παραλυσία τοῦ κόσμου.**

**Ἔλα αὐτὰ μου δῶσαν ἀφορμὴν νὰ
μάθω γράμματα εἰς τὰ γεράματα, νὰ
τὰ σημειώσω ὅλα. Ἐνας ἀπὸ
αυτοὺς ἤμουν καὶ ἐγώ. Ἄς γράψῃ
ἄλλος διὰ μένα ὅ,τι γνωρίζει. Ἐγὼ
τὴν ἀλήθειαν θὰ τὴν εἰπῶ γυμνή. Ὅτι
ἔχω τὸ μερίδιό μου· σ' αὐτήν τὴν
πατρίδα θὰ ζήσω ἐγὼ καὶ τὰ παιδιὰ
μου.**

**Στρατηγὸς Μακρυγιάννης,
Ἀπομνημονεύματα, ἐκδ. Μπάυρον**

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1 Ποιος είναι ο σκοπός των *Απομνημονευμάτων*, σύμφωνα με τα εισαγωγικά σχόλια του Μακρυγιάννη;

2 Ο Μακρυγιάννης αναφέρεται συχνά στα λίγα γράμματα που γνωρίζει. Τι εξυπηρετούν αυτές οι αναφορές; Ποια εντύπωση σχηματίσατε για το χαρακτήρα του, με βάση τη γλώσσα και το ύφος που χρησιμοποιεί;

3 «Εγώ την αλήθεια θα την ειπώ γυμνή». Πώς καταλαβαίνετε αυτή την περίφημη φράση του Μακρυγιάννη;

4 Με ποιους τρόπους επιχειρεί ο Μακρυγιάννης να κερδίσει την εμπιστοσύνη του αναγνώστη του;

5 Δείτε στο διαδίκτυο το πλούσιο υλικό για το Μακρυγιάννη (<http://www.makriyannis.com>). Πλοηγηθείτε στο πλήρες κείμενο των Απομνημονευμάτων και διαβάστε το αναλυτικό βιογραφικό σημείωμα για το Μακρυγιάννη (<http://www.omhros.com/Makr/>).

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

◆ Δείτε πίνακες του Παναγιώτη Ζωγράφου που σχεδιάστηκαν από το 1836 ως το 1839 «κατά στοχασμόν, υπαγόρευσιν και δι' ιδίων εξόδων» του Μακρυγιάννη. Δοκιμάστε να συγκρίνετε την τεχνική αυτών των εικαστικών έργων με το συγγραφικό ύφος των *Απομνημονευμάτων*.

ΕΛΙΣΑΒΕΤ ΜΟΥΤΖΑΝ – ΜΑΡΤΙΝΕΓΚΟΥ

Αυτοβιογραφία

Η Αυτοβιογραφία της Ζακυνθινής λόγιας Ελισάβετ Μουτζάν – Μαρτινέγκου (1801-1832), μια σημαντική ιστορική μαρτυρία και συγχρόνως το πρώτο αξιόλογο δείγμα γυναικείας γραφής στη νεοελληνική γραμματεία, πρωτοεκδόθηκε το 1881. Τα αποσπάσματα που επιλέξαμε αναφέρονται στην αναζήτηση της ελευθερίας από μια νέα γυναίκα των αρχών του 19ου αιώνα και φανερώνουν την αντίδρασή της στο άκουσμα της είδησης για την επανάσταση του 1821, αλλά και τη συνείδηση του αποκλεισμού της από κάθε μορφή δημιουργικής

ζωής και την αγωνία της για την τύχη του πνευματικού της έργου.

ΕΙΣ τούτον τον καιρόν, δηλαδή τη 25 Μαρτίου 1821, την ημέραν του Ευαγγελισμού, έρχεται ο ποτέ* διδάσκαλός μου Θεοδόσιος Δημάδης, και μας κάμνει γνωστόν με πολλήν του χαράν πως οι Γραικοί ανήγειραν* τα όπλα εναντίον των Οθωμανών, πως η Πάτρα και οι πλησίον της χώρες ήδη είχαν σείσει τον ζυγόν της σκλαβιάς, και πως οι επίλοιπες χώρες, κατά την συμφωνίαν ίσως, είχαν τότε καμωμένον το ίδιον, αλλά, ως πλέον μακράν, ακόμη η είδησις δεν ήτον φθασμένη εις την Ζάκυνθον. Ούτως είπεν

* ποτέ: άλλοτε

* ανήγειραν: σήκωσαν

ο μαύρος,* διότι τέτοια ήτον η φήμη, οπού παρευθύς έτρεξεν.

Εγώ εις τα λόγια του άκουσα* το αίμα μου να ζεσταίνει, επεθύμησα από καρδιάς να ήθελεν ημπορώ να ζωστώ άρματα, επεθύμησα από καρδιάς να ήθελε ημπορώ να τρέξω διά να δώσω βοήθειαν εις ανθρωπους, όπου δι' άλλο –καθώς εφαινετο– δεν επολεμούσαν, παρά διά θρησκείαν και διά πατρίδα, και διά εκείνην την ποθητήν ελευθερίαν, η οποία, καλώς μεταχειριζομένη, συνηθά να προξενεί την αθανασίαν, την δόξαν, την ευτυχίαν των λαών. Επεθύμησα, είπα, από καρδιάς, αλλά εκοίταξα τους τοίχους του σπιτιού, όπου με εκρατούσαν κλεισμένην, εκοίταξα τα μακρά

* ο μαύρος: ο δύστυχος

* άκουσα: ένιωσα, αισθάνθηκα

φορέματα της γυναικείας σκλαβιάς και ενθυμήθηκα πως είμαι γυναίκα, και περιπλέον γυναίκα Ζακυνθία, και αναστέναξα, αλλά δεν έλειψα όμως από το να παρακαλέσω τον Ουρανόν διά να ήθελε τους βοηθήσει να νικήσουν, και τοιούτης λογής να αξιωθώ και εγώ η ταλαίπωρος, να ιδώ εις την Ελλάδα επιστρεμμένη την ελευθερίαν και, μαζί με αυτήν, επιστρεμμένας εις τας καθέδρας* τους τας σεμνάς Μούσας, από τας οποίας η τυραννία των Τούρκων τόσον και τόσον καιρόν τας εκρατούσε διωγμένας. [...]

Εγώ εφοβόμουν μεγάλως όλα εκείνα τα κακά, που ημπορούν να συνέβουν εις μίαν υπανδρευμένην, αλλά περισσότερο από όλα εφοβόμουν μεγάλως μην είχε τύχει

* καθέδρα: έδρα

να πάρω κανένα από εκείνους τους άνδρας, οπού θέλουν να έχουν την γυναίκα τους ωσάν σκλάβα, και την νομίζουν διά κακήν, οπούταν αυτή ωσάν σκλάβα δεν θέλει να φέρεται. Βλέποντας τέλος πάντων και τον αδελφόν μου τοιούτης λογής ενάντιον εις την γνώμην οπού είχα διά το μοναστήρι, εκοινολόγησα,* τόσον εις αυτόν ωσάν και εις τον θείον μου, τον στοχασμόν οπού μου ήλθε διά να υπάγω να ησυχάσω εις εκείνο το μετόχι* μας, οπού εδώ επάνω ήδη εμελέτησα.*

Τούτο το πράγμα εφάνη απαίσιον και εις τους δύο, όθεν εγώ τότε ευρέθηκα εις την μεγαλυτέραν

* εκοινολόγησα: ανακοίνωσα

* μετόχι: αγροικία

* εδώ επάνω ήδη εμελέτησα: ήδη ανέφερα προηγουμένως

στενοχωρίαν, οπού δύναται να
ευρεθεί άνθρωπος εις τον κόσμον.
Όχι να υπάγω να ησυχάσω* –διατί
δεν ηθέλησαν οι συγγενείς μου– όχι
να υπανδρευθώ –διατί εγώ δεν
ήθελα– έπρεπε λοιπόν να μείνω διά
παντός εις το σπίτι. Διά παντός εις
το σπίτι! Α! τούτος ο στοχασμός με
έκαμνε να τρομάζω· εγώ έβλεπα
καλά πως τούτο το σπίτι εξ
αποφάσεως ήθελε μου προξενήσει
γλήγορον και κακόν θάνατον. Μέρα
και νύκτα κλεισμένη, χωρίς να
δύναμαι να πηγαίνω μήτε εις
εκκλησίαν, μήτε εις περιδιάβασιν,*
χωρίς να έχω την παραμικράν
ξεφάντωσιν, χωρίς να έχω πλέον

* να υπάγω να ησυχάσω: να απο-
συρθώ σε ησυχαστήριο, μοναστήρι

* περιδιάβασις: περιπλάνηση,
περίπατος

ελπίδα διά να αλλάξω ζωήν, χωρίς να ακούω άλλην ομιλίαν παρά εκείνην του πατρός μου (επειδή ο αδελφός μου και ο θείος μου ή ολίγον ή τίποτε* συνομιλούσαν μαζί με εμάς τες γυναίκες), ο οποίος άλλο δεν έκανε, παρά να λέγει τα πλέον δυστυχισμένα και μελαγχολικά λόγια οπού ποτέ να ειπώθησαν, ήσαν όλα πράγματα, οπού μου έδιναν μίαν μεγαλοτάτην θλίψιν και στενοχωρίαν, πάθη οπού γλήγορα εξ αποφάσεως* έμελλε να με γκρεμνίσουν εις το μνήμα.

Τι λοιπόν, έλεγα με τον εαυτόν μου, έχω να αποθάνω, και ν' αποθάνω χωρίς να κάμω καλόν; Χωρίς να εκπληρώσω εκείνο το τέλος,*

* τίποτε: καθόλου

* εξ αποφάσεως: εκούσια

* τέλος: σκοπός

διά το οποίο βάνει ο θεός τον άνθρωπον εις τον κόσμον; Δυστυχισμένη Ελίζα! Πού είναι τώρα εκείνη η ευτυχεστάτη και ενάρετη ζωή, την οποίαν επήγαινες προφθάνοντας με του νοός σου τα μάτια; Και σεις, μαύρα μου συγγράμματα,* που σας αγαπούσα και ήθελα το καλόν σας –ό,τι λογής μία αγαπητή μητέρα το θέλει εις τα τέκνα της– έχετε, κλεισμένα εδώ μέσα που

Χαράλαμπος Παχής,
Κερκυραία κόρη

* συγγράμματα: έργα, πραγματείες

σας έχω, να χορτάσετε την κοιλίαν των σαράκων,* ή έχει κανένα καιρόν ο αδελφός μου να σας εβγάλει και να σας δώσει εις τους δούλους του, δια να σας ξεσχίζουν και να μεταχειρίζονται τα μέλη σας εις τας χρείας* του μαγειρείου; Εγώ αποθνήσκω, αλλά πόσον ο θάνατός μου ήθελε με λυπεί ολιγότερον, αν ίσως ημπορούσα να σας παραδώσω εις κανένα σπουδαίον, εις κανένα που να τιμά, και όχι να καταφρονεί, τα γεννήματα της αγχινοίας*!

Ε. Μουτζάν – Μαρτινέγκου,
Αυτοβιογραφία,
Ωκεανίδα

- * σάρακες: σκόροι
- * εις τας χρείας: για τις ανάγκες
- * αγχινοία: ευστροφία, πνευματική δραστηριότητα

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1 «Και ενθυμήθηκα πως είμαι γυναίκα». Πώς ορίζεται η θέση της γυναίκας στο κείμενο;

2 Πώς παρουσιάζονται στο κείμενο οι έννοιες της ελευθερίας και της σκλαβιάς;

3 Δοκιμάστε να αναλύσετε την παρομοίωση των «συγγραμμάτων» με παιδιά («γεννήματα της αγχινοίας»), στην κατάληξη του αποσπάσματος. Στη συνέχεια, προσπαθήστε να προσδιορίσετε πώς εννοεί η Μαρτινέγκου «το τέλος, διά το οποίο βάνει ο θεός τον άνθρωπον εις τον κόσμον».

4 Σε ποιον αναγνώστη νομίζετε ότι απευθύνεται η Μαρτινέγκου; Τι επιδιώκει να του μεταφέρει;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

♦ Σε συνεργασία με τους καθηγητές της Ιστορίας και της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής, συγκεντρώστε στοιχεία για την καθημερινή ζωή, τις δυνατότητες εκπαίδευσης και δημιουργικής έκφρασης μιας νέας γυναίκας στις αρχές του 19ου αιώνα. Πώς κρίνετε τη θέση της και τον περιορισμένο κοινωνικό της ρόλο;

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 1ου ΤΟΜΟΥ

Δημοτικά τραγούδια

Δημοτικά νανούρισματα

«Να μου το πάρεις, ύπνε μου» .12
«Κοιμήσου αστρί»14
«Της Πάργας»19
«Του γιοφυριού της Άρτας»24

Κρητική λογοτεχνία

Γεώργιος Χορτάτσης,

«Ερωφύλη»37

Βιτσέντσος Κορνάρος,

«Ερωτόκριτος»47

Μαρίνος Τζάνε Μπουνιαλής,

«Ο Κρητικός Πόλεμος»63

Νεοελληνικός διαφωτισμός

Ρήγας Βελεστινλής,

«Θούριος»71

Αθανάσιος Χριστόπουλος,

«Τώρα»78

Ανώνυμος, «Ρωσσαγγλογάλλος!»	83
Αδαμάντιος Κοραΐς, «Ο Παπατρέχας»	90
Λόρδος Μπάυρον, «Το προσκύνημα του Τσάιλντ Χάρολντ»	106

Απομνημονεύματα

Γιάννης Μακρυγιάννης, «Απομνημονεύματα»	122
Ελισάβετ Μουτζάν-Μαρτινέγκου, «Αυτοβιογραφία»	134

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.